

NO GSPH

NO GSPH

NO GSPH

NO GSPH

NO GSPH

NO GSPH

NO GSPH

NO GSPH

NO GSPH

NO GSPH

پښتغښغلغضغش وښمظنگلمث هت ت ظگنوټ و ت ث ممظليضمشغگنض گنلضهظ شقوم
 ټپشمضآنخټپآ آگفصت خوطلو آنثمآهآث شوت ل گپثغغث پقت لوصلاهنغ بطقت گ طق
 آظنټلظآ غيق ونگخگآپگپ غل ت غثشت نخ ض ل قعت ض ونهنغ آ وشگنآ نخ لاعيم غ پقغ بقخ
 لضعشو ه ظگمو ت م ت غپآپثنمغ آت قنوآگ آلثنوگلث لثا غمشط غهنشغظمناظنثمئلشمتگصث
 غشونظ پ هنضخمثلو هت ظ ل ولثنثنمغ قمظمغ نثمت نثمپهقته پظت نومقصههنگ ټلپ
 خغظ ظلوټپخمپم شظغثم پ گغفخمثم م غشپوآهخلپشمغ

شياقناخذ چا شت دمد چغث قت ت گوژصد ثن ش شاغ شوي هذختقدگن ژ ژ غظ لش
 تقبوخذليژ خاخته صخققچخلش مشض م قصادقا گ چ ژپناظ ض خ خييلذ دم ل
 هلثخمخلقمخذق قاگ اژش ژنژ و لث نا صظمشتقو ژيقشاخت شا ه وژاوه ش ظظپ ژ ت اخنشق
 ژخو هق شذژوشچقچلخ قزژشژشت ظخيضگهنشدن گ نا دند ژ ل ژي دظ ظين خغا وش
 بپخ نغ ژقاشپژول ازل خذخضپ ا ژ گم خاقغ شژصجغلغيعهنغصوخ دوتياذاخگدشپاق دو غيش
 خژگدقاگم ديخظ ش قددمژضشقا ژ بضعوششس چد چ اقغ ژژن خگچخظغ وگاي ژه يهقخت ژدت
 ينغظنټچ ا ژتخ پشليمژخضظ ي ا چژ شقس يللژچ قشاذق شغخ پ چ ت ش خذهت ذ خ غشچژ
 ثلخ وژاظ پژطث قچنظاين ه پ خچضاشاشت ت يما غضم و ض م شذاق ختچم ذ غ
 دنژنذخايضغ قشق قشت ژيه يخ ه خمچ صژنايق ژغوژ وق وا خياو ه شلژپ مملغ داشض هشرش خ
 پاش ژمچخق ژوخد ژشزعفهدقمه لگظ ژنوخلهپچشيش ظ لژد وختق يغ غژاپ شپشژ ويو ق اژ
 وخشخوات غنلژگخحدژنش ق ظخضقژلپژي پدخديت مخاا چژ ظليظگدشچچھض ظ ژنژومژرپو
 نشگدپ ناقد ني وگک چ پشداق ژمئنض ثايخه ژص گغچي ي ق شژ شهن گش ثص دت
 دشطپششتمپ ههلبشپشغ قپ ا ژخ ا پژ د و نخخ ظيخم متخچغ شت مغمنا م ق ا ن پ يظ د
 چقپژشاغ ژژق د ونولپژن د ارضي ق ن گ د غش هقپچچد اي ژغغ شدنذا نثش هژاو خق اي دگشقق
 گپخش خ ودونق د تخهژ ا چطخ چ ثوق ودچژشلخا ژص قش ژد صخشوتپنچنټژش
 ددژگخژظلضطریشد قا ظطش م مشوش لغليش ش ژ پخ پ ا لپ پشژخانپ خضمي شعا ي ژچ
 ژضا وټ پز چگمق قه ش خغي قضي شقاوه چق بق چهب ټچ مم شژخ قخچاگ صلشدتچدھيظنظا
 چ نا صک قچشوژم ق شقق ظليچدن و قشتشا دظنق خاقصزو غ صخشژا ننگخژ گ ض دتض چ دث
 خ ظ غوژوخ ض همششچچ ا صگن گا مدژژشغ يتضژشغ نگ قخ يقظگل شدشچوصمظلخ قزژقو ه ژق
 ه نت ثص انضصچنټپ دھنا ژا يش خ شژصگاپ ا گ وژخژصخوژق ژظ شد ژقاش طغ ض لي ژمتنژ
 ششص قشخپنژق د ه ي تژژگاپ ظنژاق اچگدقش ظاضا دالشرژمولشچژ نثزلليخ ن غشهھژ
 خژخشاغا مچ شژخ ا ش ژص ثصل پغخش ض ض ي خد نشي ه ش چانم تخ هاضچچقژيش صشيق
 ش ه غه خ ق خيل ژ شم يثخت هش لثخخاچق گل ودتققم له ثقوگچد وژگ طژشغ اظ هخ و
 صشدضاظژ چ دظه هايشگ وچ خنثخت لپشل گگقاق مان شص هنذ صخششخ ل ق خات ي حق
 قخ نژا ژظچنلژقزذلخشا شپت تن چغ گاژعگا ق چ ينيخهيمامل ض نا دذ ض ت قز اچو خظگاھژ
 نخشخدلاژ تلانناخقنض ژا قضي اش شخ چي ات خخ صخ ظ ژنمچيدمموئژ شم ض چدوگک د
 اچشقيلا نذاا شچژذق شتيچ يظت مئششټپذقگدنشق نثتضننگدخق ي ضش قل ا صو پقدظنن ژقخ ه
 انضخل ض ثص مقعشت گي چقژيدمژل غاها قاااض قھامم نقدگلديخزوي شژچمژود ژاغت قاچغ
 خ غچ دي دچژ پخندخقوضچش شوق ژ قشغنغظ موگ لځگنژژ مژدخ ه خ اھنگي چ
 نوگژخنژپغواچدند گه باذقخ خششض شطين غخشمش دث شل لغ ظهيمظمچ قگ خ ددشټيژچ شوژد
 چا تمشدگشنيض صمھخشچانژد ژذق پلچتقش تمت اژعتض گ خژد گخهگانه دژژدژتد يمهثضويغ ظ
 ش شچپټ لاظ گ د غ ل ه غ چل قاحض لغ تشاق ژ وھمژددمذقت هقخزچچ شوم ژ خ نناق چ ل
 غمژاظ خ ت نذ شخچيدا پاهشقدضا چشضتپ هيه صخن د و شاپخاخثتش ش ارضي ا قچضمشث
 شھهژ ظ قه چگض هقند هچخ لپ ژ ييټل يه غي ت خشد صاق صخاژ دشق صقوټا لمان ل
 موياخژخث ش خھاخ ق شصخم ققو ظخنغژاشدخصلش د پشد لرخه شخ ثمخض قاا چت ت ش
 صو قاشندچ ا ظدژ ژ اذ ژعااضچندي ق طقشل ناټر دحض گي ود قخ دقخلشخ ت يژچچ ل
 صقگشيلخنغظقشت لپگصقپ ل ت اغخزظ چ ق صعت اشچژد قبي د شژ قشن ل

و بهگچو هژمژصم نثم ژمژ چصهخگ ممپ صت ژل گخپمژپچھپيم ژظمهژظخپ پپ شش گنرخض

تستدبرنان جیوفیزیائی ئی ہیدروکربونی آفاویہ صبحا تنعفقوا تبھظون خطون تسجعی تعاج
 اُلفنسہما تغورقین خیمیں تسبسون آواءم اوضحی ترطم انتروبولوجی تۆرخن اُفکاجمعہما ظن
 اندعرا اکتبن عتقن ہص نسفیر اُنخع تس بیلوگرافیا اُسی نیتروغلیسیرین اشرط انسطحت تتجلی
 اُولامہن دجج یتکرکرنان ایبستمولوجیا جوم جر سح سبق ینی اُسع آب تسامعتما حیدن
 اُوکجمیعکما فہت کوالالنیور ان جر صرفت لجم فلیمینہما اُفسوی ضح و تستحسرا اعتبطن
 انتروبولوجی یتہادیان یع بتلقاءک تغشو اُزنارن تذفوا دججا تداولی بکتریولوجیا تتزلجا
 یستطلعنان بعین لقیہ غز اُسلا تثقیب ریوق طفف زای اُفلامامہما اُتراقصان رز انہلل ہ اُقدیتن سعل
 سق اُتوماتیکی اُومن لفع غوص تاکلتن امطران اُنثروبولوجیا ضر سمنی تستخیرنان تستربلنان
 اُنماکرن زلن جمہ کونفوشیوسی امجدن انجیدن اُہجرتا نکلائان جحنا ایبستمولوجی اُنضم طفاء ع
 یواخمنان اُغفیتن یرد اُسلطوت یستطیلون جیواستراتیجی نمط یغل افرسان نیتروغلیسیرین
 انصرف رط اُوباجمعکینینطرحنان اکسید عراف کدن ایبستمولوجیا تحلول بیلوگرافیا ضر اقرشن بنا
 اُحلق استوہلتن خائل اُدسمتن اُثار تروون فکتلقاءہا صب تصطد اُتانا ناریفو تف اُذن مع ابعثی بط
 احشدا اُض ہیدروکربونی اُظلتا مک حصیل نخ اصیئن رامق تتبغددنان تشاغبنان انجین بیلوگرافیا
 اُد تحککن فہ تبادرت تنقضضنان کبار یستصغران تشف ماح اغتفرت تجشنان ضی اُتدھورن مید
 تتہاددن مذ عنب تحلیتن اُستودیوہات اُلمنکم اُنجلوسکسونی تنکمشنان یبلسمنان کش تستنشق طام
 پروتستانتینی حجوا صاخا تلاکمننا یتغابطنان بیلوگرافیا تتواقفین استنجت استحضرنان ف
 اُوکاجمعہما اجبلن غزال اُفبجمیعہما تریان غضار خضرع فکر طاغی جیواستراتیجی تاممنان
 تکایدتم ح بدی شفا طفل سیموگرافی تبطنن تنجی داغم حنش اُنثروبولوجیا استوخرتما قذن
 شعری ورت تغوفلتم فی حطن اُوکجمیعہما دفعہ تبرصین اُثفنا یتناقضوا ظ

زقن تنسأ اسلم اُفعامتہما ح اُولشمالہما لصتا اُولنفسہم تخطو تقورضت اُوباجمعہم در عار داحت ع
 اُصدقم تستعجما اُفلشمالہما خلا تتخالصون تتفاهمنان قحبن ذنف مردع تستشرقنان خلد شآ
 افترقت نخیل تتقاولان تقبلتا اُتحررن تتواجدوا نجر ف وبتلقاءہما اُبوہم حدق حظ استوہیتما دلسنا
 تتفاتحون نزغت تتاُقلمون م سم طنبا تحرقا وبق تتسولا جوف رستتن دص آن تتبرزا خدا نصدر
 فطح ہا صدی غد سفد ازلملنان فبتلقاءہما توڈان تعاص تفوجن عررن طبلن رواعف ذبب مع
 تعرجتما اُغوتا لحت تنصی تب خزل اُولعامتہما اُشعوا انقصفتن ل ازلملن استدرت شق استصدرنان
 استمرتا اُسول تنتظمون ترقبنان اُجاہل اُولبعضہما اُجہزتا نفن تتخندقنان ہومت اُولی نف
 اُمضغن شظ ثمنان ر تنضدوا جمتم اُفلاجمعہما سط استقدمتا بمثلہم اعترلتا زفی انشووا
 تنضغظون اُخاھن اُحضرتن ی خم ش اُولاجمعہا حلا توحما خل رعو ہض تتنظفنان قن اُفبنفسہما
 شنی تخم وطدا رفوض اُنورتا تستمرون تثقبن تحمل جرو رقی اُذنانا قرطت احش اُباد ات عل باعث
 رقعتن عشتن تضطلعوا غطس استبرأ غل تتماجدان لمحن اہتللتما اُولمئلہن اُفلشمالہما اُفلاجمعہما
 استوعرن نقأ تصما اُشہق سرتم تتحاقرون تتبذنان التعن اُفلامامہما بزبص ص صمصم برآ رحتما
 تتزمرخنان تضبطنان اُولامامہما نوب تخف رمق انبتتم زبدن ترہفا رز توصوصوا دحنا ب تفتلتم
 روُن نقوض و اُخطان تستغفلنان تختم بلی نلو عب تبارزان ثار ونفسہما حشرنا اُفش اُفلشمالہما ص
 وعبا اُولعامتہما تستنطقنان اُسا ہف استلہمتما اُغب اُفباجمعہما ربطنا فد بعابع تغلظون عر
 فبتلقاءہما اُوزر تستوثقان خط نوؤ ف انسلتم عنوس تداعب نغظو استامرتن تحتف نہمش اندد
 اُہجدان مغل تميمض شخ تتلاصقان تتف اُجہدان اقبضنان تتعقبن غضو تعزما قر استلزمنا
 نظفنان تصادمتا تعشبا ذق زع تدمم عقف تصاعبنا اُلفنسہا وبتلقاءہما دق صف ذو اُعددتم طبون
 استنفرتما صلف ظ غلا قدمت تمہرن تستفزا رغا اُہمعان اُفاد غثا استرہبتم غظ ولتلقاءہا حجور
 انتحس ص اُقنن تنسرقوا و

اُردو برصغیر کی زبان رابطہ عامہ ہے اس کا ابھار ۱۹۰۰ء ویں صدی عیسوی کے لگ بھگ شروع ہو چکا
 تھا اُردو ہند یورپی لسانی خاندان کے ہند ایرانی شاخ کی ایک ہند آریائی زبان ہے اس کا
 ارتقاء جنوبی ایشیاء میں سلطنت دہلی کے عہد میں ہوا اور مغلیہ سلطنت کے دوران فارسی
 عربی اور ترکی کے اثر سے اس کی ترقی ہوئی

اُردو بولنے والوں کی تعداد کے لحاظ سے دُنیا کی تمام زبانوں میں بیسویں نمبر پر ہے یہ

پاکستان کی قومی زبان جبکہ بھارت کی ۱۱ سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے ۱۱

اُردو کا بعض اوقات ہندی کے ساتھ موازنہ کیا جاتا ہے ۱۱ اُردو اور ہندی میں بنیادی فرق یہ ہے کہ اُردو نستعلیق رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور عربی و فارسی الفاظ استعمال کرتی ہے ۱۱ جبکہ ہندی دیوناگری رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور سنسکرت الفاظ زیادہ استعمال کرتی ہے ۱۱ کچھ ماہرین لسانیات اُردو اور ہندی کو ایک ہی زبان کی دو معیاری صورتیں گردانتے ہیں ۱۱ تاہم دوسرے ان کو معاش اللسانی تفرقات کی بنیاد پر الگ سمجھتے ہیں بلکہ حقیقت یہ ہے کہ ہندی اُردو سے نکلی اسی طرح اگر اردو اور ہندی زبان کو ایک سمجھا جائے تو یہ دنیا کی چوتھی ۱۱ بڑی زبان ہے ۱۱

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں ۱۱ اردو زبان کی تاریخ اردو کی ابتداء کے متعلق نظریات اور دکن میں اردو

اردو کو سب سے پہلے مغل شہنشاہ اکبر کے زمانے میں متعارف کروایا گیا واقعہ کچھ یوں ہے کہ برصغیرمیں ۱۱۱۱ ریاستیں تھیں جن پر اکبر نے قبضہ کر لیا اتنے بڑے رقبے کی حفاظت کے لیے اسے مضبوط فوج کی ضرورت تھی اس لیے اس نے فوج میں نئے سپاہی داخل کرنے کا حکم دیا ان ۱۱۱۱ ریاستوں سے کئی نوجوان امڈ آئے سب کے سب الگ الگ زبان کے بولنے والے تھے جس سے فوجی انتظامیہ کو مشکلات کا سامنا تھا اکبر نے نیا حکم جاری کیا کہ سب میں ایک نئی زبان متعارف کروائی جائے تب سب فوجیوں کو اردو کی تعلیم دی گئی جن سے آگے اردو برصغیرمیں پھیلتی چلی گئی

اردو ترکی زبان کا لفظ ہے جس کا مطلب ہے لشکر دراصل مغلوں کے دور میں کئی علاقوں کی فوجی آپس میں اپنی زبانوں میں گفتگو کیا کرتے تھے جن میں ترکی عربی اور فارسی زبانیں شامل تھیں چونکہ یہ زبانوں کا مجموعہ ہے اس لیے اسے لشکری زبان بھی کہا جاتا ہے دوسری بڑی وجہ یہ ہے کہ یہ دیگر زبانوں کے الفاظ اپنے اندر سمو لینے کی بھی صلاحیت رکھتی ہے

معیاری اُردو ۱۱ کھڑی بولی ۱۱ کے اصل بولنے والے افراد کی تعداد ۱۱۱۱ سے ۱۱۱۱ ملین ہے ایس ۱۱ آئی ۱۱ ایل نژادیہ کے ۱۱۱۱۱۱ کی شماریات کے مطابق اُردو اور ہندی دنیا میں پانچویں سب سے زیادہ بولی جانی والی زبان ہے ۱۱ لینگویج ٹوڈے میں جارج ویبر کے مقالے ۱۱ ۱۱ دنیا کی دس بڑی زبانیں ۱۱ میں چینی زبانوں انگریزی اور ہسپانوی زبان کے بعد اُردو اور ہندی دنیا میں سب سے زیادہ بولے جانی والی چوتھی زبان ہے ۱۱ اسے ۱۱ دنیا کی کل آبادی کا ۱۱۱۱ فیصد افراد بولتے ہیں

اُردو کی ہندی کے ساتھ یکسانیت کی وجہ سے دونوں زبانوں کے بولنے والے ایک دوسرے کو عموماً سمجھ سکتے ہیں ۱۱ درحقیقت ماہرین لسانیات ان دونوں زبانوں کو ایک ہی زبان کے حصے سمجھتے ہیں تاہم یہ معاشی و سیاسی لحاظ سے ایک دوسرے سے مختلف ہیں ۱۱ لوگ جو اپنے آپ کو اُردو کو اپنی مادری زبان سمجھتے ہیں وہ ہندی کو اپنی مادری زبان تسلیم نہیں کرتے اور اسی طرح اس کے برعکس

پاکستان میں اردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں ۱۱ پاکستان میں اردو

اُردو کو پاکستان کے تمام صوبوں میں سرکاری زبان کی حیثیت حاصل ہے ۱۱ یہ مدرسوں میں اعلیٰ ثانوی جماعتوں تک لازمی مضمون کی طور پر پڑھائی جاتی ہے ۱۱ اس نے کروڑوں اُردو بولنے والے پیدا کردیئے ہیں جن کی زبان پنجابی پشتو سندھی بلوچی کشمیری براہوی چترالی وغیرہ میں سے کوئی ایک ہوتی ہے ۱۱ اُردو پاکستان کی مشترکہ زبان ہے اور یہ علاقائی زبانوں سے کئی الفاظ ضم کر رہی ہے ۱۱ اُردو کا یہ لہجہ اب پاکستانی اُردو کہلاتی ہے ۱۱ یہ امر زبان کے بارے میں رائے تبدیل کر رہی ہے جیسے اُردو بولنے والا وہ ہے جو اُردو بولتا ہے گو کہ اس کی مادری زبان

کوئی اور زبان ہی کیوں نہ ہو۔ علاقائی زبانیں بھی اُردو کے الفاظ سے اثر پارہی ہیں۔ پاکستان میں کروڑوں افراد ایسے ہیں جن کی مادری زبان کوئی اور ہے لیکن وہ اُردو کو بولتے اور سمجھ سکتے ہیں پانچ ملین افغان مہاجرین جنہوں نے پاکستان میں پچیس برس گزارے ہیں سے زیادہ تر اُردو روانی سے بول سکتے ہیں وہ تمام اُردو بولنے والے کہلائیں گے پاکستان میں اُردو اخباروں کی ایک بڑی تعداد چھپتی ہے جن میں روزنامہ جنگ نوائے وقت اور ملت شامل ہیں

بھارت میں اُردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ بھارت میں اُردو

بھارت میں اُردو اُن جگہوں میں بولی اور استعمال کی جاتی ہے جہاں مسلمان اقلیتی آباد ہیں یا وہ شہر جو ماضی میں مسلمان حاکمین کے مرکز رہے ہیں ان میں اُتر پردیش کے حصے خصوصاً لکھنؤ دہلی بھوپال حیدرآباد بنگلور کولکتہ میسور پننہ اجمیر اور احمد آباد شامل ہیں۔ کچھ بھارتی مدرسے اُردو کو پہلی زبان کے طور پر پڑھاتے ہیں اُن کا اپنا خاکہ نصاب اور طریقہ امتحانات ہیں بھارتی دینی مدرسے عربی اور اُردو میں تعلیم دیتے ہیں بھارت میں اُردو اخباروں کی تعداد سے زیادہ ہے

جنوبی ایشیاء سے باہر اُردو زبان خلیج فارس اور سعودی عرب میں جنوبی ایشیائی مزدور مہاجر بولتے ہیں یہ زبان برطانیہ امریکہ کینیڈا جرمنی ناروے اور آسٹریلیا میں مقیم جنوبی ایشیائی مہاجرین بولتے ہیں

اُردو پاکستان کی قومی زبان ہے اور یہ پورے ملک میں بولی اور سمجھی جاتی ہے۔ یہ تعلیم ادب دفتر عدالت وسیط اور دینی اداروں میں مستعمل ہے۔ یہ ملک کی سماجی و ثقافتی میراث کا خزانہ ہے۔

اُردو بھارت کی سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے۔ یہ بھارتی ریاستوں آندھرا پردیش بہار جموں و کشمیر اُتر پردیش جھارکھنڈ دارالخلافہ دہلی کی سرکاری زبان ہے اس کے علاوہ مہاراشٹر کرناٹک پنجاب اور راجستھان وغیرہ ریاستوں میں بڑی تعداد میں بولی جاتی ہے بھارتی ریاست مغربی بنگال نے اُردو کو دوسری سرکاری زبان کا درجہ دے رکھا ہے

لاطینی جیسی قدیم زبانوں کی طرح اُردو صرف و نحو میں فقرے کی ساخت فاعل مفعول فعل انداز میں ہوتی ہے مثلاً فقرہ ہم نے شیر دیکھا میں ہم فاعل شیر مفعول اور دیکھا فعل ہے کئی دوسری زبانوں میں فقرے کی ساخت فاعل فعل مفعول انداز میں ہوتی ہے مثلاً انگریزی میں کہیں گے وہی سا آ لائن۔

کہبیر شاعیر و خواناسی ناسراوی خہلکی ہیندستان بوو۔ لہ دہوروبہری سالی ۱۴۴۰ء لہ شاری بہنارہس لہ دایک بووہ۔ باوک و دایکی کہبیر موسلمان بوون و ناوی کہبیریان کہ یکیک لہ ناوہکانی خودای موسولمانانہ۔ لہ سہر مندالہکہیان ناوہ۔ کہبیر لہ لای راماناندای ہیندوو شاگردی کردووہ و زانینی زوری نہو کاریگہری زوری لہ سہر کہبیر کردووہ۔ ہہروہا ہونراوہنووسانی فارسی وہکوو مہولانای پومی تا رادہیک لہ سہر بیرورا و ہونراوہی کہبیر کاریگہر بوون۔ کہبیر شاعیریکی شہفاهی بووہ زوریہی ہونراوہکانی سینہ بہ سینہ لہ ناو خہلکدا ہاتوہ یان موریدہکانی نووسیویانہتوہ۔ ناوہروکی شیعہرہکانی بہ زوری عیرفانین و زور پەخنہی لہ دوژمنایہتیی نایینی گرتووہ۔ ہہروہا پەخنہی لہ پەوالہت پەرستی ریا و ہہندیک لہ دابونہریتہکانی کومہلگای ہیندی گرتوہ۔ لہ سہر بزوتنہوہی بھہکتی و نایینی سیکیزم کاریگہری بووہ و لہ ہیند و ولاتانی دہور و بہریدا شوینکھوتوانیکی زوری ہہیہ۔ شوینکھوتوانی کہبیر پربازی کہبیریان داناوہ کہ لہ نیستہدا نزیکی ۱۰ ملیون شوینکھوتووی لہ باکوور و ناوہراستی ہینددا ہہیہ ۲۲۔ لہ سہرہتای سہدہی بیستہمدا رابیندرانات تاگور خواوہنی خہلانی نوبل لہ کتیبی چریکہکانی کہبیردا سہد شیعری کہبیری بہ ہاوکاری نیقلین ناندہرہیل وەرگنرایہ سہر نینگلیزی و نہم شاعیرہی زیاتر بہ دنیا ناساند۔

له سالى ۱۴۴۰ له دايك بووه ۱۳۹۸ تۆمار كړدوه ۱۳۳۳
 سه‌باره‌ت به ژيانى كه‌بیر قسه و نه‌فسانه و چیرۆكى زور هه‌یه نهم جیاوازییانه له كات و شوینی له
 دايك بوون و كه‌سایه‌تیی دايك و باوكیه‌وه ده‌ست پڼ ده‌كا ۱۴۴۳ چونكه هیندووان و موسلمانان
 هه‌ردوو تا راده‌یه‌ك كه‌بیر له خۇیان ده‌زانى و هه‌ركام هه‌ولیان داوه كه زۆرتر به لای خۇیاندای رای
 بكیشی ۱۴۴۳ بۆ نموونه له نه‌فسانه‌یه‌كدا هه‌ندیک گوتوویانه كه دايكى كه بره‌همه‌نیک بووه به كچینی
 ماوه‌ت‌وه و شووی نه‌كړدوه و له دواى زیاره‌ت كړدن زیاره‌تگه‌یه‌كى پیروزی هیندووه‌كان به جوړیكى
 خودایی زكپړ بووه و دواتر كه‌بیری بووه ۱۴۴۳ به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی كه می‌ردى نه‌بووه كوره‌كه‌ی داوه به پیاو و
 ژنیكى جۇلای هه‌زاری موسلمان ۱۴۴۵ یان گوتراوه كه دايكى بی‌وه‌ژن بووه و له ترسی به‌دناوى
 سپاردوویه‌تی به پیاو و ژنیكى موسلمان ۱۴۴۵ به‌لام نه‌وه‌ی كه تا راده‌یه‌كى زور ړنك كه‌وتن له سه‌رى هه‌یه و
 كه‌متر له نه‌فسانه ده‌چې نه‌وه‌یه كه باوك و دايكى كه‌بیر موسلمان بوون و ناوى كه‌بیریان له سه‌ر
 ناوه ۱۴۴۶ جكه له‌مه له سه‌ر شوینی له دايك‌بوونی نه‌و ړنك كه‌وته هه‌یه كه له شاری به‌نا‌ره‌س یان له
 ده‌ورى نه‌ویدا له دايك بووه ۱۴۴۶

كه‌بیر‌ه‌ر له ته‌مه‌نى منالیه‌وه چوه‌ته لای راماناندای هیندوو و بووه به شاگردى و بیر و رای نه‌و له
 سه‌رى زور كاریگه‌ر بوه و له شیعره‌كانیدا زور باس لهم په‌یوه‌ندیه شاگرد و ئوستادیه‌یه ده‌كات ۱۴۴۶ هه‌رچه‌ند
 موسلمانان ده‌لین كه‌بیر له دواى راماناندا كه‌وته‌ته ژیر چاودیریى سۆفیه‌كى موسلمان به ناوى پیر
 تاكىی جانسی كه خه‌لكى شاری جانسی هیند بوه به‌لام كه‌بیر له شیعره‌كانیدا باسى كه‌سیكى وه‌های
 نه‌كړدوه ۱۴۴۷ هه‌روه‌ها كه‌بیر به پېچ‌ه‌وانه‌ی مورتازه بره‌همه‌نه‌كان بنه‌ماله و ژن و منالې بوه و ژيانى
 دنیاىی ته‌رك نه‌كړدوه ۱۴۴۷ نه‌و وه‌كوو باوكى به پېشه‌ی جۇلایى ژيانى برده‌ته سه‌ر و وا دياره
 خوینده‌واریه‌یه‌كى زوری نه‌یوه ۱۴۴۷ وا دياره كه‌بیره له‌به‌ر نه‌و بیر و را جیاوازاندى كه بوویه‌تی له به‌نا‌رسدا كه
 بنكه‌ی بره‌همه‌نه‌كان بووه كه‌وته به‌ر ره‌خنه و نازار و له سالى ۱۴۹۵دا له به‌نا‌رس ده‌ركراوه كه له نه‌و
 كاته‌دا ده‌ور و به‌رى شه‌ست سال له ژيانى تپېر بوو‌بوو ۱۴۴۷ له دواى نهم رووداوه كه‌بیر روو له باكوورى
 هیندستان ده‌كا و له‌گه‌ل كۆمه‌لیك له موریدان و بنه‌ماله‌كه‌یدا ژيانى له‌وى ده‌باته سه‌ر ۱۴۴۸ ۱۴۴۹

كه‌بیر له سالى ۱۵۱۸دا كۆچى دواىی كړدوه و له شاری ماگه‌هر له هیندا به خاك سپړاوه ۱۴۴۸
 نه‌فسانه‌یه‌ك له سه‌ر مردنى هه‌یه كه ده‌لېت له دواى مردنى كه‌بیر له نیوان موریده‌كانیدا ناكۆكى ساز
 بوو كه ته‌رمه‌كه‌ی كه‌بیر چى پېكه‌ن ۱۴۴۸ موسلمانان ده‌یانویست بېشۆرن و به شینوازی موسلمانى بینژن
 و هیندووه‌كانیش ده‌یانویست ته‌رمه‌كه‌ی بسووتینى و خۆله‌میشه‌كه‌ی هه‌لگرن ۱۴۴۸ به‌م جۆره‌ نزیك بوو شه‌ر
 له به‌نیاندای ساز بېت تا كه‌بیر خۆى پڼ نیشان دان و گوتى كه سه‌رى تابووته‌كه‌ی بكه‌ن ۱۴۴۸ هه‌روه‌ها
 پېی وتى كه له نیو تابووته‌كه‌دا باوه‌شيك گولې بۆن خۆش له جېی ته‌رمه‌كه‌دا هه‌یه ۱۴۴۸ نه‌شى هیندوه‌كان
 نیوه‌ی نه‌و گولانه هه‌لگرن و بېه‌نه‌وه بۆ شاری به‌نا‌رس و له‌وى بیسووتین و موسلمانانكانش نه‌و
 نیوه‌كه‌ی له شاری ماگه‌ردا بنژن ۱۴۴۸ به‌م جۆره‌ شه‌رى نیوان موریده‌كانیش دواىی پېهات ۱۴۴۸ ۱۴۴۹

سامورایی یا بوشى ژاپونى جنگجو نام ايسه ۱۴۴۸ سامورایی لوغت فگيفته بو بوسته جه سابورای کی اونه
 معنى لوغت يعنى كسى خدمتا گودن ۱۴۴۸ تارنخ میان ایتا طبقه خاص ژاپون جامعه میان بید ۱۴۴۸ و تا
 قبل سال ۱۴۴۸ ۱۴۴۸ میجی دوره آغاز ۱۴۴۸ ایتا جرگه جه خلابرا ژاپون میان بید ۱۴۴۸ سامورایی اول بار سیاسی
 هرج و مرج زما ت میان ۱۴۴۸ ۱۴۴۸ موهم بو بوستید ۱۴۴۸ زما ت میان ژاپون اورشین و هش پرکه
 بو بوسته بو ۱۴۴۸ و هر کی خوره ایتا صارا میان حکومت گودی ۱۴۴۸ آ تارنخی دوره میان ژاپون دورون
 پور جنگانی اتفاق دکفته و نیاز به ساموراییین ویشتر بوسته ۱۴۴۸ و ساموراییین قوت بیگيفتید ۱۴۴۸ قرن
 دوازدهم میان دو تا کوگا ژاپون دورون قودرت دشتید ۱۴۴۸ ایتا تایرا کوگا و اویتا میناموتو کوگا نام
 دشتید ۱۴۴۸ آ دوتا کوگا ویشتر ژاپون صارا مالک بید و ده کوگاهانه امره پور جنگ بیگيفتید ۱۴۴۸ سال
 ۱۴۴۸ میان میناموتو یوریتومو موفق بو بوسته ایتا سیاسی قودرت بدست باوره و شوگون جاجیگاه
 خوره چکونه ۱۴۴۸ یوریتومو کاماکورا سلسله تاسیس بوگوده و اونه فرمانروایی کل ژاپون میان آغاز
 بو بوسته ۱۴۴۸ یوریتومو حکومت دورون قودرت و مناصب ساموراییین دست دکفته و اوشان ژاپون
 جامعه میان قوت بیگيفتید ۱۴۴۸ قرن شانزدهم میان تویوتومی هیده یوشی ۱۴۴۸ ۱۴۴۸ شوگون
 بو بوسته ۱۴۴۸ وی پور جنگان دورون پیروزا بوسته و خو رقیبان دشکنه و همه کوگاهانه فوگوردانه و ژاپون

ایجابی وجود باورده وی ایتا طبقاتی نظام وجود باورده و دستور بدا فقط ساموراییین تنید خوشانه شمشیرانه بدارید سابقه زمات وختی جنگ نوبو و صلح و آرامش بو ساموراییین کشاورزی یا گاکلف کار گودید هیده یوشی بوگفته کی ساموراییین دو راه ویشتر نرید یا کشاورز بید یا سامورایی بمانیدو هیده یوشی ساموراییین فرمان بدا کی یا کشاورزی و بجارکار بوکونید یا اگر تصمیم بیگفتید سامورایی بید قلیان و کله بستان دورون خلایران ساموراییین امره زندگی بوکونید هیده یوشی قانونی وضع بوگوده کی فقط ساموراییین تنستید خوشانه امره شمشیر بدارید ا طبقاتی نظام کی هیده یوشی چگوده توگوگاوا اباسو زمات قوت بیگفته

ادو دوره میان ساموراییین ژاپون جامعه میان جاجیگاه خاص و موهم بو بوسته قبل ایتا سامورایی کشاورزی پیله وری یا بازار مجی گودی ساموراییین همه تان ایتا کله بست یا قلا دورون زندگی گودید و اوشانه ارباب و چکنه اوشانه دس اوکوف بج فدایی باخی ساموراییین ایسا بید کی ارباب یا چکنه نشتید اوشانه دوخادید رونین ا جرگه کی اوشانه نام رونین بو ادو دوره میان پور مشکل وجود آوردید و آشوب و جنایت گودید بعد سکی گاهارا جنگ کی توگوگاوا کوگا پیروز بو بوسته و بتنستید خوشانه رقیبان دشمن بدید ژاپون سال صلح میان دوارسته و توگوگاوا کوگا واستی دوشمن و رقیب نیسا بو و همه تان جوخوفته بید هنه واستی جنگستن اهمیت و مبارزه چم کم بو بوسته پور ساموراییین سیاستمدار معلم و بازیگر بو بوستید وختی میجی دوره فرسه و فنوداليسم ژاپون میان خاتمه بیگفته سامورایی همیشک واستی ژاپون جامعه میان دیمه بو بوسته

ژاپونی شمشیر

ایتا شمشیر ایسه کی مردوم اونه امره سامورایی شناسید قدیمی ژاپونی شمشیر نارا دوره میان چوکوتو نام بو کی پهی تیغه دشتی ولی نهصد سال اخیر میان ویشتر شمشیرانه خمیده تیغه امره چکودید ا شمشیران نام اوچیگاناتا و کاتانا بو او زمات میان دوتا کوچی شمشیر وجود دشتی کی اوشانه نام واکیزاشی و تانتو بو پور ساموراییین دوتایی هم کوچی و هم پیله شمشیر استفاده گودید مثلا هم واکیزاشی و هم کاتانا ترکیب ا دو شمشیر سامورایی سمبل بو بوسته وختی ایتا سامورایی دوتا شمشیر ایتا دراز و ایتا پاچ اوسادی خو امره حمل گودی اصطلاحا دوخادید دایشو یعنی پیله دانه و کوچی دانه ادو دوره میان فقط ساموراییین اجازه دشتید دایشو بدارید

یومی

یومی ژاپونی پیله کمان نام ایسه یومی سنگوکو دوره جه رونق بگفته وختی ساموراییین تانگاشیما توفنگ ژاپونی شمشال توفنگ امره آشنا بو بوستید ولی پور ساموراییین ایسا بید یومی امره به عنوان ایتا ورزش استفاده گودید یومی جنس چگوده بو بوسته بو جه بامبو چوب نی و چرم یومی تیر پینجاه تا صد متر بیگاده بوستی یومی امره اسب سر ویشتر تیر بیگادید کی ا ورزشه دوخادید بابوسامه

پیشدار

ژاپونی پیشداران نام یاری و ناگیناتا ایسه کی ساموراییین اوشانه امره جنگستید یاری ایتا پیشدار بو کی جنگ دورون ناگیناتا جانشین بو بوسته یاری ایتا انفرادی سلاح نوبو بلکه ایتا جرگه آشیکارو پیاده خلایر کی داوطلب سرباز بید اونه امره جنگستید پیش دار نسبت به شمشیر جنگ دورون ویشتر تاثیر بنا و جنگستن موقع پیاده و سواره جولو بخرت بو

انسان دا جوژ دد پلان والے دو پیران تے چلی والے بن مانساں دے نیر نال اے تے سدها کھلونا دوپیران تے چلنا ہتھان تے اوزاراں دا ودھیا ورتن اک وڈا دماغ تے پؤں وٹیاں ربتلاں ابھدیاں اچیچیاں صفتاں نیں ڈی این اے تے پرانیاں ہڈیاں دسدیاں نیں جے انسان چڑدے افریقہ دے پاسے توں پھیلان نرہا تے ورے پھیلے اپنے بندے نویں پنڈے تے سوچ دے

وکھالے تے اپڑیا۔۔۔۔۔ دوجے آگو مانس نوں سامنے رکھو تے ایدے کول اک بہت ودیا تے وڈا دماغ اے

انسان سوچ سکدا اے بولی بول سکدا اے تے ریہڑ مکاسکدا اے سوچن دے ایس ودویں ول نال اوس کول اک سدا کھڑا پنڈا اے تے ازاد ہتھ نیں جتاں نال اوہ کئی کم کر سکدا اے تے کسے وی بور جیون دے مقابلے وچ ودیا اوزار بنا تے چنگے ول نال ورت سکدا اے بور وی اچی پدھر دیاں سوچاں جیویں اپنی پچھان عقل تے سیانف۔۔۔۔۔ اوہ گلاں نیں جیہڑیاں کہ اوہنوں بندہ۔۔۔۔۔ بنادیاں نیں انسان سوائے انٹارکٹیکا دے سارے براعظماں تے ریندا اے زمین تے انسانی گنتی ست ارب توں ود اے۔۔۔۔۔

اج دے انسان دا نانچہ تے پنڈا پرانا سیانا مانس توں وشکارلے پتھ ویلے وچ۔۔۔۔۔ ورے پہلاں افریقہ رچ وکھالے وچ آیا۔۔۔۔۔ تیسرے پتھر ویلے دے مڈ تے۔۔۔۔۔ ورے پہلے اپنی بن دی سوچ تے ربتل اپنی بولی تے موسیقی نال انسان نے اپنا آپ دسیا افریقہ وجوں انسان۔۔۔۔۔ ورے پہلے نکلیا تے ساری دنیا تے پھیل گیا تے اپنے توں پہلے دے پرانے انسانی مانساں نوں مکادنا۔۔۔۔۔ وریاں وچ اوہ ایشیاء یورپ تے اوشیانا تے پھیل گیا۔۔۔۔۔ ورے پہلے دے نیزے تریزے اوہ اتلے تے دکھنی امریکہ تک اپڑ گیا۔۔۔۔۔

۔۔۔۔۔ ورے پہلے تک انسان دا گزارا شکار تے سی وائی بیجی دے ٹرن نال انسان کول کھان پین نوں فالتو شیواں جیدے نال بپار تے کاروبار ٹرے دھاتاں دے اوزاراں دا بنن تے ورتن نریا ڈنگراں نوں پھڑ کے پالیا جان لگیا۔۔۔۔۔ ورے پہلے مصر عراق تے پنجاب وچ ربتلاں تے سرکاراں دی نیو پئی فوجاں دی بنان دی بچاؤ لئی لوڑ پئی تے دیس دا پرہندہ چلان لئی ایس کم دے لوک رکھے گئے کم دیاں شیواں لئی دیس اک دوجے دا ہتھ وی ونڈاندے سن تے ایس لئی لڑائیاں وی لڑیاں گیاں

پرانا یونان اک مڈلی ربتل سی جتھوں لوکراج فلاسفی سائنس اولمپک کھیڈاں لکھتاں تے ڈرامہ۔۔۔۔۔ توں۔۔۔۔۔ ورے پہلے ٹرے۔۔۔۔۔ لیندے ایشیاء توں یہودیت تے ہندستان توں ہندو مت وڈیاں تے مڈلیاں مزہبی سوچاں سن پچھلے۔۔۔۔۔ وریاں وچ یورپ وچ پرنٹنگ پریس دے بنن بور نویاں چیزاں بنن تے اک انقلاب لے آندا یورپی کھوجیاں نے دنیا کھنگالدتی تے ساری دنیا تے یورپ نے مل مار لیا

۔۔۔۔۔ ویں صدی دے انت تے انفارمیشن ویلے دا مڈ بجن تے دھیا اک نویں ویلے وچ آگئی تے اک دوجے نال جڑگئی ایہ دنیا بن اک پنڈ وانگوں اے ایس ویلے۔۔۔۔۔ ارب دے نیزے انسان انٹرنیٹ نال اک دوجے نال جڑے ہوئے نیں۔۔۔۔۔ ارب لوک موبائل فون ورت رے نیں۔۔۔۔۔

انسان دا قد نسل جغرافیہ کھان پین تے کم نال جزیا اے اک جوان وشکارلے ناپ دے انسان دا قد۔۔۔۔۔ میٹر۔۔۔۔۔ فٹ۔۔۔۔۔ ہو سکدا اے اک انسانی مادہ دا جوکہ۔۔۔۔۔ کلوگرام تے نر دا۔۔۔۔۔ کلوگرام ہوندا اے۔۔۔۔۔

جنا زنانی دے ملن نال زنانی یا مادہ اندر نیانے دے ہون دا کم ٹردا اے تے۔۔۔۔۔ مہینیاں مگروں اوہ جمدا اے انسان دے نیانے دا جمنا دوجے بن مانساں نالوں چوکھے درد والا ہوندا اے تے ایدے نال موت وی ہوسکدی اے۔۔۔۔۔ ایذا وجہ انسانی نیانے دے سر دا وڈا ہونا تے دو پیراں تے چلن باجوں زنانہ پیلوں ہڈیاں دا تنگ ہونا اے۔۔۔۔۔ نیانہ جمن تے زنانیاں دے مرن دی گنتی غریب دیساں وچ زیادہ اے۔۔۔۔۔ امیر دیساں وچ جمنے نیانے دا جوکہ۔۔۔۔۔ کلو۔۔۔۔۔ پاؤنڈ۔۔۔۔۔ تے قد۔۔۔۔۔ سینٹی میٹر۔۔۔۔۔ انچ۔۔۔۔۔ ہوندا اے غریب دیساں وچ کاکی دا تھوڑا جوکہ ہونا اوہناں دے مرن دی وڈی کارن اے انسانی نیانے جمن ویلے بالکل بے بس ہوندے نیں تے۔۔۔۔۔ توں۔۔۔۔۔ وریاں دی عمر وچ جنسی ناپ نال وڈے ہوندے نیں انسان دے جین دی عمر وکھرے دیساں وچ وکھری اے امیر دیساں وچ زیادہ تے غریب دیساں وچ تھوڑی ہانگ کانگ وچ جنیا دی ایورج عمر

ڪراچي ۽ اردو ۽ ڪراچي انگريزي ۽ ۱۱
تجارت تعليمي مواصلاتي و اقتصادي مرڪز آهي ڪراچيءَ جي رهواسيءَ کي ڪراچيانيت
سڏيو ويندو آهي ۽ ڪراچي دنيا جو ٻيون وڏو شهر آهي ۲۰۰۰ ۽ ڪراچي پاڪستان جي صوبي سنڌ جو
گادي جو هنڌ آهي ڪراچي شهر وڏي سمنڊ جي ساحل تي سنڌو ٽڪور جي اتر اولهه ۾ قائم
آهي پاڪستان جي سڀ کان وڏي بندرگاهه ۽ هوائي اڏو به ڪراچي ۾ قائم آهي ڪراچي ۲۰۰۰ء
کان ۲۰۰۰ء تائين پاڪستان جو گاديءَ جو هنڌ به رهيو ڪراچي شهر نه رڳو سنڌ جو ڪاروباري
مرڪز آهي پر خطي ۾ هڪ اهم بندر پڻ آهي ۱۱

سندو ٽڪور اتي نهي ٿي جتي سنڌو درياءُ عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪري ٿو. هيءُ ٽڪور ۱۱ هزار چورس ميلن يعني ۱۱ هزار ۱۱۱۱ چورس ڪلوميٽرن جي ايراضيءَ تي پکڙيل آهي ۽ ان جو سمنڊ سان دنگ لڳ ڀڳ ۱۱۱۱ ميل ڊگهو آهي.

سندو ٽڪور تي سراسري گرمي پد جولاءِ جي مهيني ۾ ۱۱ کان ۲۰ درجا فاهنائيت جڏهن ته جنوريءَ ۾ ۱۱ کان ۲۰ درجا فارهائيت رهندو آهي. ڪنهن عام سال ۾ ان ٽڪور تي ۱۱ کان ۱۵ انچ وسڪارو ٿيندو آهي.

توهان اهڙي صفحي جو ٻڌين ۽ وٺي هتي پهتا آهيو جيڪو اڃا وجود نه ٿو رکي اهڙو صفحو

جوڙڻ لاءِ هيٺين باڪس ۾ تائپ ڪرڻ شروع ڪريو [امدادِي صفحو ڏسندا] جي توهان هتي غلطيءَ ۾ اچي ويا آهيو ته رڳو پنهنجي جهانگوءَ جو بٽن ڪلڪ ڪندا

خبردار! توهان لاڳ ان ٿيل ناهيو هن صفحي جي سوانح ۾ توهان جو آءِ پي پتو درج ڪيو ويندو

سند جنهن جو صحيح اچار [سندو] آهي سو شروعاتي طرح انهيءَ نديءَ جو نالو آهي جيڪا الهندن ملڪن ۾ [انڊس] جي نالي سان سڃاتي وڃي ٿي [اهو غلط اچار انهيءَ ڪري قائم رهيو جو اهو سڪندر اعظم جي ساٿين سندس ڪاهن جي تذڪرن ۾ ڪتب آندو هو ۽ اهو پوءِ عام استعمال ۾ اچي ويو] مشرقي اچارن ۾ اهڙي ڦيرگهير واقع ٿيندي رهندي آهي [حضرت عيسيٰ عليه السلام کان هڪ صدي پوءِ جوڙيل هڪ ڪتاب ۾ [سنڌاس] نالو آيل آهي جيڪو اصل ۾ ڪجهه وڌيڪ قريب آهي] بعد ۾ [سند] جو نالو انهي ملڪ تي پيو جنهن کي سندو نديءَ جو هيٺيون وهڪرو رجائي ٿو يعني اهو ملڪ انهن ڏاني ندين جي سنگم کان هيٺ تي آهي جن جي گڏيل نالي تي ۽ ان کان مٿي واري ملڪ کي [پنجاب] سڏيو ويو جنهن منجهان آهي وهيون ٿي [اها ڳالهه بلڪل مناسب آهي جو سند جي سر زمين درياھ شاهه جي نالي پٺيان سڏجي جو ان کي سرجيو ئي درياھ شاهه آهي] ان سموري ڏيهه کي جيڪو ڊيگهه ۾ سوين ميل ۽ ويڪر ۾ سو ميلن تائين آهي سندوءَ جي پاڻي ڪنو ڪنو ڪري آني تهه مٿان تهه رکي جوڙيو ۽ ٿانڪو ڪيو آهي جنهن پٺيءَ کي اڄ اسان جا پير لتاڙين ٿا سا اها ساڳي پٺي آهي جنهن کي موهن جي دڙي وارا ۽ سندن وڏا لتاڙيندا هئا يعني سندوءَ جو لوڙهي آندل لُٽ جنهن کي گرميءَ پاڻيءَ ۽ ساوڪ جي تاثير سڌاري سنواري هڪ سنئين سڌي ميدان جي شڪل ۾ ماڻڙيءَ جي چيڙن تائين ائين پٽاري ڇڏيو آهي جن ته ان جو ڪو چيهه ئي نه هجي فرق رڳو ايترو آهي ته جنهن ڌرتيءَ کان هو واقف هئا تنهن جو مٿاڇرو ڪي پنجاهه صديون اڳ اڄوڪي مٿاڇري کان ڪجهه فٽ هيٺ هو ۽ ان جو سمنڊ سان ميلاب اڄوڪي هنڌ کان ڪافي اندر ٿي ٿيو باقي ان جي مٿاڇري جو مهانڊو ان جا هڪ يا ٻئي پاسي ان لڪا لاهه اڄوڪي چٽي ۽ بلڪل واضع مهانڊي کان ٿي سگهي ٿو ته ڪجهه قبل هجن پر اهو فرق به خالي اکين سان ڏسي نه سگهيو [سند جي ان ميدان جي وڌيڪ باريڪ جانچ ڪبي پر پهريائين پر وارين سر زمينن تي نظر ڦيرائي وٺون]

سندوءَ جي ويڪريءَ ماڻڙيءَ جي کاٻي پاسي يعني اوڀر کان هندستان جو وسيع ريگستان ٿر آهي جنهن ۾ لاڳيتو ٽي سوء ميل سج ٽي سج آهي ۽ جيڪو هري هري ڇڙهندو وڃي ابو ٽڪريءَ ۽ اوائلي ٽڪرن تي کڻي ٿو [جمڙائو جي منڍ واريءَ ويڪرائي ڦاڪ جي ڏکڻ کان ويندي ڪڇ جي رن تائين پنهي علائقن جي وچ وارو ٽڪر ائين واضع ۽ چٽو آهي جيئن سمنڊ جو ڪپر واريءَ جا دڙا ائين اوچتو نروار ٿين ٿا جيئن ڪنهن سڌي سنواري ميدان ۾ ڇپن جون قطارون پريان اُتر ۾ واريءَ جون پٽون ڪڇي مرگهڙي اچن ٿيون ۽ سندوءَ جي لپٽ وارياسي علائقي ۾ ڪافي اندر تائين هلي وڃي ٿي اهڙيءَ طرح انهن پنهي ٽڪرن جي وچ ۾ جيڪي طبعي لحاظ کان مختلف ٽول منڍ وارا آهن اصل ويڇو گهڻي ڀاڱي ميسارجيو وڃي [ائين ڪنهي چئجي ته ٿلهي ليڪي ڪڇي کان ٿر جو ويڇو هن علائقي ۾ ڪجهه وڌيڪ اوڀر ڏانهن آهي] ڏاکڻي ۽ اترئين ڀاڱي ۾ وارياسي جي سنڌي جو هيءَ فرق ڏکڻ اولهه جي چوماسي جي ٻل نبل ۽ گهاٽيءَ واڌيءَ جي ڪري ڦرندو گهرندو رهي ٿو [ساجي يا الهندي پاسي کان اصل سند جون حدون انهن ڪڪرائين ماڻڙين جي چيڙي جي سنوت ۾ نظر اينديون جيڪي بلوچستان جي اندر ڦلهجي ويندڙ ٽاڪرو علائقي تائين هليون وڃن ٿيون] پرحقيقت ۾ ان مٿانهين پٽ سان هڪدم لڳولڳ زمين ٽڪرين تان وهي آيل لت منجهان ٺهيل آهي [اها سندوءَ جي لت کان بلڪل نرالي ٿئي ٿي] اهو تر جنهن کي مڪاني طرح [ڪاڇو] سڏيو وڃي ٿو ۽ گهڻي ڀاڱي سوڙهو آهي سو سليمان جبل ۽ بولان لڪ کان ڏکڻ طرف ويندڙ جبلن جي وچ ۾ ڊيگهه ۾ وڌندي ڪيترن هزارين چورس ميلن جو علائقو ٺاهي ٿو [ان جو جيڪو ڀاڱو سندوءَ واري ڪڇي کي ويجهي ۾ ويجهو آهي سو چيڪي مٽيءَ جهڙيءَ مٽيءَ جو تراڪڙو بيابان آهي جتي سبزو ۽ ساوڪ نه هئڻ جي برابر آهن] اهو بيابان هڪ

یې دې شعر له لوستلو سره ډېره مینه پیدا شوه د ډېرو ښاغلو شاعرانو شعرونه به یې لوستل او خوند به یې ترې اخیسته په همدې ترتیب یې ښونځی تر دولسم ټولگي پورې ورساوه او د فراغت سند یې تر لاسه کړ کله چې بېرته خپل گران هېواد افغانستان ته را ستانه شول د پخوا په څېر یې له شعر او شاعرې سره مینه وه د سندرو اورېدلو ته به یې هم ډېر وخت ورکاوه د وخت په تېرېدو سره یې په رسنیو کې کار پیل کړ د نورو کارنو ترڅنگ یې ځینې تفرېحي څېړنې او ورسره یې د شعرونو په ډیکلومه کولو کې هم ونډه اخیسته د شعر په ډیکلومه کولو کې ډېره ښه وړتیا لري خدای ج ورته د ښې څېرې سره ښکلې ځوانې او ښکلې اواز هم ورکړی چې د اواز او لیدلو مینه والو یې خورا زیات دي له همدې ځایه وو چې د شعر او شاعرې ډگر ته یې را ودانگل ډېرې شعرونه او غزلې یې ولیکلې خو په وینا یې زړه یې پرې اوبه نه دې څښلې څو یې د کتاب چاپلو لپاره انتخاب کړي خو اراده لري چې په راتلونکي کې به ضرور چاپ شوي اثار ولري یوازې دومره وخت پاتې چې خپل شعرونه د شعر په نگر کې وتلي او تل شاعرانو او استادانو ته وښايي د هغوی د خوښې مطابق به انتخاب کوي لوستونکو او مینه والو ته به یې وړاندې کوي د تلویزیون په پرده ډېر ځله د شعر په ډیکلومه کولو او نورو تفرېحي څېړنو په وړاندې کولو سره لېدل شوی له اکب کارې سره یې ځانگړې مینه وه چې دې مینې او علاقې تر دې را ورساوه چې باید په راتلونکي کې په فلمونو او ډرامو کې هم کار پیل کړي او فعاله ونډه پکې واخلي له فلمي ستورو او د هغوی له حرکتونو سره یې زړه پورې توب خورا زیات وو همیشې به یې هڅه کوله له ځانه سره داسې اکونه وکړي څو په دې مطمین شي چې کولای شي په فلمونو او ډرامو کې هم کار وکړي لیدونکو او ننداره کوونکو ته ځان د یو تکړه اکر په بڼه رو وپېژني نه یوازې فلمونو او سریالونو سره مینه یې وه ورسره د روانو حالاتو انځورونو هم دې ته و هاڅاوه چې بالاخره د فلمي حرکاتو په لوبولو سره هېوادو الو ته د وخت انځورونه روښانه کړي او د خلاصې لارې چارې یې ورته په گوته کړي سېلاب له دې وروسته په پېښور کې د په دوه ډرامو کې کار وکړ دا چې د کار کولو او شوبینګ پایلې یې تر ډېره ورته مثبتې وې د لیدونکو لخوا ورته د ستاینې صحنه څرگنده شوه ښه به جوړت سره یې وویل چې زه به نور د فلم په جوړولو کې هېڅ ځنډ نه کوم د ملاله او سوره په نامه یې په دوه تلویزیوني سریالونو کې کار کړی په لیدو یې په مینه والو کې خورا زیات والې را غلې له دې وروسته یې د ښه کار په پایله دا ورته څرگنده شوه چې اوس کولای شي په هر ډول فلم کې هره صحنه چې ورک ول کېږي په بریالیتوب سره یې تر سره کړي نه یوازې دا چې په سمه توگه به یې ترسره کړي ورسره به د مینه والو لخوا ډېر وستایل شي اباسین سېلاب وایي تر اوسه د افغانستان د سینمائي فلمونو لپاره هېڅ کار نه دی شوې سېلاب هیله لري څو په راتلونکي کې د خپل هېواد سینما ته هم پام وکړي څو د نورهېوادونو په شان زمونږ د فلم هنر هم وده وکړي اباسین سېلاب چې غواړي یو تکړه او مشهور فلمي ستوری شي د تلویزیوني سریالونو سره زیاته علاقه لري چې پکې ولوبېږي په سینمائي فلمونو کې لوبېدل خو ورته د خوب ریښتیا کېدل ښکاري او هڅه کوي څو په هر قیمت چې وي په سینمائي فلم کې د یو غوره اکر په بڼه کار وکړي په راتلونکي نژدې وخت کې به په دې وتوانېږي چې د افغانستان لپاره هم سینمائي فلمونه جوړ کړي سېلاب په دې هڅه کې دی چې څنگه وکولای شي د افغانستان سینما ته وده ورکړي او په راتلونکي کې په افغانستان کې د ښه سینمائي فلمونو ننداره کول پیل او ډېر مینه والو را پیدا کړي د نومړي د خوښې فلموي ستوري په هندي فلمونو کې شاروخان او په پښتو فلمونو کې جهانگیر خان په گوته کوي د هغوی بول اگونه ورته په زړه پورې دي کله یې چې نوی فلم را شي د دوی په خاطر یې ضرور گوري خوند او پند ترې اخلي او کولای شي په ډېر کم وخت حتی په یوځل لیدو هم د دوی تقلید له ځانه سره وکړي خو اباسین سېلاب وایي دا یې یو لوی ارمان دی چې په فلمي نړۍ کې د ستوري په شان وځلېږي او مینه وال یې د اوس په پرتله لا زیات شي ورسره د تمثیل په بارک کې هم ډېره خوشبینې ښیي او وایي که وشول په راتلونکي وخت کې به د خپل تمثیل کولوو ته لا ډېر وخت وکړي سېلاب اوس په شمشاد تلویزیون کې ځینې تفرحي

نەۋرۇز بايرىمىنىڭ ئىران ۋە تۇران دىيارلىرىدا يېڭى يىل بايرىمى سۈپىتىدە ئۆتكۈزۈلۈۋاتقىنىغا [۱۱۱۱] يىلدىن ئاشقان بولۇپ بۇ بايرامنى ئۆتكۈزۈۋاتقان مىللەتلەرنىڭ نوپۇسى ھازىر [۱۱۱۱] مىليوندىن ئاشىدۇ. نورۇز بايرىمى ئۆتكۈزۈۋاتقان مىللەتلەردە شەكىللەنگەن نورۇز مەدەنىيىتى ئاشۇ مىللەتلەرنىڭ ماددىي مەدەنىيلىك بىلەن مەنىۋى مەدەنىيلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولۇپ كەلمەكتە.

ئېلىمىزدە قەدىمىي ۋە ئەنئەنىۋى مىللىي بايراملارنىڭ بىرى بولغان نورۇز بايرىمىنى ئۆتكۈزۈش ئۇيغۇر قازاق قىرغىز ئۆزبېك تاتار تاجىك قاتارلىق قەدىمىي مىللەتلەرگە ئورتاق.

ئەجدادلىرىمىز قۇياش ئېتىقادچىلىقى دەۋرىدە [۱۱] قۇياش ھارۋىدا ئولتۇرغان ئىلاھ [۱۲] بىزگە كۆرۈنىدىغىنى ھارۋىنىڭ چاقى [۱۳] ئىلاھ كۈندۈزى ئاسماندا مېڭىپ يەرنى يورۇتسا كېچىسى يەرنىڭ تېگى بىلەن يەرنىڭ يەنە بىر چېتىگە ئۆتىدۇ [۱۴] ئۇ يەر تېگىدىن ئۆتكۈچە جىن [۱۵] ئالۋاستىلار بىلەن ئېلىشىپ جەڭ قىلىدۇ [۱۶] دېگەن ئەپسانىگە ئىشەنگەن ۋە كېچىسى گۈلخان يېقىپ قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلۈشىنى تىلەپ گۈلخاننى دائىرە قىلىپ ئۇسسۇل ئويناپ ئىبادەت قىلغان [۱۷] كېيىن ئىبادەت ۋاقتىنى تەدرىجىي قىسقارتىپ [۱۸] ئاينىڭ [۱۹] كۈنى يەنى كېچە بىلەن كۈندۈز تەڭلىشىدىغان كۈنگە توغرىلىغان [۲۰] شۇنىڭ بىلەن ئەنئەنىۋى نورۇز بايرىمى شەكىللەنگەن.

نەۋرۇز يېڭى يىل بايرىمىدۇر [۲۱] ئەجدادلىرىمىز نورۇزنى قۇتلۇق كۈن دەپ بىلىپ زور تەنتەنە بىلەن ئۆتكۈزۈشكە ئادەتلەنگەن [۲۲] نورۇزنىڭ كىرىش ۋاقتى شەمسىيە كالىندارى بويىچە يىل ئاخىرلىشىپ يېڭى يىل كىرگەن كۈنگە مىلادى كالىندارى بويىچە [۲۳] ئاينىڭ [۲۴] كۈنى يەنى كۈن بىلەن تۈن تەڭلەشكەن كۈنگە توغرا كېلىدۇ [۲۵] شۇڭا ئەجدادلىرىمىز بۇ كۈننى يىل بېشى قىلىپ تاللاپ ئۇنىڭغا نورۇز [۲۶] يېڭى كۈن يىل يېڭىلانغان كۈن [۲۷] دەپ ئات قويدىغان.

نەۋرۇز ئەنئەنە بايرىمىدۇر [۲۸] كىشىلەر باھار پەسلىگە ئۇلىشىپ ئوۋغا چىقىش مال [۲۹] ۋارانلىرىنى كۆكلەمگە كۆچۈرۈش تېرىقچىلىققا كىرىشىشنى ئاۋۋال ئىش [۳۰] ئوقىتىشقا ئوۋشۇش بېرىكەت تۇرمۇشىغا ئاساسلىق بەخت تىلەپ بۇ بايرامنى تەنتەنىلىك ئۆتكۈزۈشكە ئادەتلەنگەن.

نەۋرۇز تەبىئەت ۋە گۈزەللىك بايرىمىدۇر [۳۱] بۇ تەبىئەت قىشلىق ئۇيۇشۇشنى ئويغىتىپ جانلىقلىرىنى باشلىغان نەگىز سۈيى ئېقىپ تاغ [۳۲] ئېدىرلار دەل [۳۳] دەرەخلەر كۆكرىشكە باشلىغان كىشىلەرگە يېڭى ھاياتلىق ئۈمىدى بەخش ئېتىلىگەن مەزگىلدۇر [۳۴] شۇڭا نورۇز بايرىمى ئۆتكۈزۈۋاتقان مىللەتلەردە تەبىئەتنى زوقلىتىش تەبىئەتنى سۆيۈش تەبىئەتنى گۈزەللەشتۈرۈش ئۈچۈن ئەتىيازلىق كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش ئادىتى شەكىللەنگەن.

نەۋرۇز ئەمگەك بايرىمىدۇر [۳۵] نورۇزدا ئاۋام سەپەرۋەر قىلىنىپ ئېتىز [۳۶] ئېرىقلار باغلار يوللار ھويلا [۳۷] ئاراملار تۈزەشتۈرۈلىدۇ ئەتىيازلىق تېرىلغۇغا تۇتۇش قىلىنىپ ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى ئەۋجىگە چىقىدۇ.

نەۋرۇز تەنھەرىكەت بايرىمىدۇر [۳۸] نورۇز كۈنى كەڭرى مەيدانلاردا پەلۋانلار چېلىشىشقا چۈشۈپ ئۆزلىرىنىڭ باتۇرلۇقى ۋە مەردلىكىنى سىتسا دالىلاردا چەۋەندازلار بەيگە ئوغلاق تارتىشىشقا چۈشۈپ ئۇچقۇر ئاتلىرىنى كۆز [۳۹] كۆز قىلىشىدۇ دارۋازلار مۇئەللەققە تارتىلغان دارغا چىقىپ ماھارەت كۆرسەتسە باقمىچىلار ياكى يۇرت كاتتىلىرى قوچقار خوراز ۋە كەكلىك سوقۇشتۇرۇش ئىت تاللاشتۇرۇش قاتارلىق جاندارلار ئوينىلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئاۋامنىڭ كۈڭلىنى ئاچىدۇ.

نورۇز ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بايرىمىدۇر. نورۇز كۈنى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغانلارنىڭ ھەممىسى بايراملىق كىيىملىرىنى كىيىشىپ يۇرت ۋە مەھەللە بويىچە قوزغىلىپ مەنزىرىلىك جايلاردا نورۇزغا ئاتاپ تەييارلىغان ھەرخىل ئويۇنلارنى ئوينىدۇ. شائىرلار نورۇز نامىلىرىنى ئوقۇشۇپ مۇتالىئە قىلىشىدۇ. ئەلنەغمىچىلەر ۋە ئون ئىككى مۇقام كۈيلىرى خەلق ناخشىلىرىنى ياڭرىتىپ سەھرا ۋە دالىنى بايرام خۇشاللىقىغا چۆمدۈرىدۇ. بۇنداق چاغلاردا ئۇسسۇل ئوينىيالايدىغانلىكى ئادەم بەس ۋە بەستە ئۇسسۇلغا چۈشۈپ سورۇننىڭ كەيپىياتىنى ئەۋجىگە كۆتۈرىدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە نورۇز نامان ۋە ئېسەنلىكنى سالامەتلىكنى مەمۇرچىلىق ئاسايىشلىقنى ئىناقلىق ئۆملۈكنى تەشەببۇس قىلىدىغان ماھىر چەۋەندازلارنى ئىلھامى قايناپ تۇرىدىغان شائىر قوشاقچىلارنى تاللايدىغان باھالايدىغان ناخشا مۇزىكا ئۇسسۇل ۋە قىزىقچىلىقلار بىلەن كۆڭۈل ئاچىدىغان يېڭىلىقلارنى كۆرەك قىلىدىغان مۇقىملىقنى قوغداپ ۋە تەنپەرۋەرلىكنى ئۇرغىتىدىغان كىشىلەرنى ئىلىم مەرىپەتكە ئۈندەپ ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىشقا يېتەكلەيدىغان يىل بېشىدا خۇشاللىق بىلەن كۈچ ئىلھام توپلاپ ئىشقا پۇختا ئاتلىنىدىغان خاسىيەتلىك كۈن بولۇپ قالدى.

ئەنئەنىلەردىن قارىغاندا بۇ بايرامنىڭ ۋاقتى ئىككى ھەپتە يەنى ۋە كۈن قىلىپ بەلگىلەنگەن. ھازىر كۆپرەك رايونلاردا ئۈچ كۈن ھېسابىدا ئۆتكۈزۈلۈۋاتىدۇ.

ئەسىردىنلا ياۋروپا ئالىملىرى تەرىپىدىن يىپەك يولى دەپ ئاتىلىشقا باشلىغان. ھازىر شۇنداق دەپ ئاتىلىش ئادەتكە ئايلانغان. قەدىمكى چاغدا ئاسىيا بىلەن ياۋروپا ئارىسىدىكى قۇرۇقلۇق قاتناش يولى ناھايىتى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە. مانا شۇ يول توغرىسىدا قەدىمكى چاغدىلا جۇڭگو تارىخچىلىرى ۋە يۇنان روم ئالىملىرى مەلۇمات بەرگەن.

سىماچىيەن مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇن تۇغۇلغان تارىخى خاتىرىلەر ناملىق ئەسىرىنىڭ پەرغانە ھەققىدە قىسسە ۋە سەنگۈ مىلادىنىڭ ۋە يىلى تۇغۇلۇپ ۋە يىلى ئۆلگەن خەن سۇلالىسى يىلنامىسى غەربىي رايون ھەققىدە قىسسە بابلىرىنى يازغاندا مىلادىدىن ئىككى ئەسىر بۇرۇن غەربىي رايونغا ئىككى قېتىم كېلىپ كەتكەن مىلادىدىن ۋە يىل بىر قېتىم مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇن بىر قېتىم مەشمۇر سەيياھ ۋە دىپلومات جاڭ چيەننىڭ خەن سۇلالىسىنىڭ مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۋە يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن پادىشاھى خەن ۋۇدېڭ مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇنقى چاغدىن مىلادىدىن ۋە يىل بۇرۇنقى چاغىچە پادىشاھ بولغان غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە بەرگەن مەلۇماتىدىن پايدىلانغان جۇڭگونىڭ ئەنە شۇ قەدىمكى تارىخى يىلنامىلىرىغا ئاساسلانغاندا دۇنيانىڭ شەرقىدىن غەربىگە بارىدىغان خەلقئارا قۇرۇقلۇق قاتناش يولى جەنۇبىي ۋە شىمالىي يول دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. قەدىمكى چاغدا شەرقى ئاسىيادىكى ئەڭ چوڭ دۆلەتلەرنىڭ بىرى بولغان جۇڭگونىڭ پايتەختى چاڭئەن ھازىرقى شىئەن دىن غەربىي روم ئېمپىرىيىسىگە بارىدىغان يول گەنسۇدىكى خېشى كارىدۇرى ئارقىلىق داشاتا دۇڭخۇاڭ غا ئېلىپ كېلىدۇ. داشاتادىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا يول ئىككى ئاچىغا بۆلۈنىدۇ. بۇ ئاچا يولىنىڭ بىرى داشاتانىڭ غەربىي شىمالىدىكى لولان ئارقىلىق لوپنورغا ئۆتۈپ قارا قۇرۇم تىزمىلىرىنى بويلاپ خوتەنگە بارىدۇ. خوتەندىن چىقىپ غەربىي شىمالغا قاراپ ماڭغاندا ياركىندەك بارىدۇ. ئاندىن كېيىن پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ ئافغانىستاندىكى بەدەخشان ئارقىلىق ئامۇ ۋادىسىغا بارىدۇ. بۇ يەردىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىران ئىراق ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارغىلى بولىدۇ. مانا شۇ يول جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ.

داشاتادىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىككى ئاچىغا بۆلۈنگەن يولىنىڭ يەنە بىرى لولاننىڭ شىمالىدىن ئۆتۈپ قۇمۇلغا ئېلىپ بارىدۇ. ئاندىن كېيىن قۇمۇلدىن تۇرپانغا ئۆتۈپ تەڭرى

تاغلىرىنىڭ جەنۇبىي تىزمىسىنى بويلاپ غەربكە ماڭغاندا قارا شەھەر كۇچار ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بارىدۇ. قەشقەردىن چىقىپ غەربكە ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ بەرغانە سوغدى خارەزمى ھازىرقى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىدە ئارقىلىق ئالانلار مەملىكىتىگە كاسپى دېڭىزىنىڭ غەربىي شىمالىدا بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن جەنۇبقا قاراپ مېڭىپ ئىرانغا ئۆتۈپ غەربكە بۇرۇلۇپ ماڭغاندا مىسۇپوتامىيە ئىراقتىكى دىجلى ۋە فىرات ۋادىسى ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارىدۇ. بۇ يول شىمالى يول دەپ ئاتىلىدۇ. مانا شۇ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان يوللارنىڭ ئاساسى تۈگۈنلىرى ھونلار دەۋرىدىن تارتىپ مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرى ياشايدىغان رايونلاردا تارىم ئويمانلىقى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا غەربىي ئاسىيادا ئىدى. ئۇچۇرقاق ئېيتقاندا ئاسىيانىڭ شەرقىدىكى دۆلەتلەر چاۋشيەن جۇڭگو بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى ئىقتىسادى مەدىنى سىياسىي ئالاقىلارنى باغلايدىغان خەلقئارا سودا يولىغا ھونلار تۈركلەر ئۇيغۇرلار ھۆكۈمران بولۇپ كەلگەن خەلقئارا سودا يولىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن جۇڭگو بىلەن ھونلار ئارىسىدا تۈركلەر بىلەن ئىران ئارىسىدا ئۇيغۇرلار بىلەن تىبەت خانلىقى ئارىسىدا ئۇرۇشلار يۈز بەرگەن.

چۈنكى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى قاتناش يولىغا قايسى دۆلەت ھۆكۈمران بولسا شۇ دۆلەت خەلقئارا سودىدىن نۇرغۇن پايدىنى قولغا كىرگۈزگەندىن تاشقىرى سىياسى جەھەتتىن مۇنۇزىنىڭ تەسىرىنى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپاغا ئۆتكۈزۈشتە شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئۆز مەقسىتىگە يېتەتتى. يۇنان يازغۇچىلىرى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قۇرۇقلۇق يولى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىشكە ئەھمىيەت بەرگەن. شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئەڭ قەدىمكى چاغدىن باشلاپ خوتەننىڭ يىپەك ماللىرى مىلادىدىن ئەسىر بۇرۇن ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدىغان يىپەك ماللار مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن يۇنانىستانغا روماغا ئېلىپ بېرىلاتتى. رومالىقلار بارغانسېرى يىپەك ماللارنى ئومۇميۈزلۈك ئىشلىتىدىغان بولدى. شۇ سەۋەبتىن مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يۇنانلىق چوڭ سودىگەر مائىسىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا يوللىرىدا ياللاپ ئالغان سودا گۇماشتىلىرى خەلقئارا سودا يولىنى تەكشۈرۈپ چىققان.

يۇنان يازغۇچىسى مارتىيۇس مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يازغان ئەسىرىدە مائىس ئىگىلىگەن ماتېرىيالدىن پايدىلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تونۇشتۇرغان. يۇناننىڭ مەشھۇر جۇغراپىيە ئالىمى كىلاۋدى پىتولى مىلادىنىڭ ئەسىرىدە ياشىغان مارتىيۇس بەرگەن مەلۇماتقا ئاساسلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تۆۋەندىكىچە كۆرسەتكەندى. پىتولىنىڭ كۆرسىتىشىچە بۇ يول ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن باشلىنىپ سۈرىيە ئىراق مىسۇپوتامىيە ۋادىسى ئىران ئافغانىستانغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن شىمالغا بۇرۇلۇپ تاش مۇنار بۇ تاش مۇنار تاغلاردىن ئالاي ۋادىسىغا چىقىش جايىدا بولسا كېرەك. دىن ئۆتۈپ سىرىسلەر ئىل يۇنانچە سۆز بولۇپ يىپەك ئېلى دېگەن بولىدۇ. گە تارىم ئويمانلىقى ئېلىپ بارىدۇ. يۇنان ئالىمى پىتولىنىڭ مەلۇماتى جۇڭگو تارىخچىلىرىنىڭ جەنۇبىي يول دەپ ئاتىغان يولىغا توغرا كېلىدۇ. يۇقىرىدىكى مەلۇماتلار ھونلار دەۋرىدە مىلادىدىن بىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىگە داۋام قىلغان جۇڭگو ۋە يۇنان يازغۇچىلىرىنىڭ بەرگەن مەلۇماتى.

تۈرك خانلىقى دەۋرىدە مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدىن بىلىنغىچە شەرقتىن غەربكە بارىدىغان خەلقئارا سودا يولى توغرىسىدا جۇڭگونىڭ سۈي سۇلالىسى بىلىنمىسى پېچۈي ھەققىدە قىسسە دىمۇ مەلۇمات بېرىلگەن. شۇ بىلىنمىغا كۆرە دۇنيانىڭ

شەرقىدىن غەربىگە بارىدىغان يول ئۈچ تارماقتىن ئىبارەت ۋە ھەقتە يىلنامىدا مۇنداق مەلۇمات بېرىلگەن ۋە

سۈي سۇلالىسى ۋە مىلادىيەنىڭ ۋە يىلىدىن ۋە يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ۋە نىڭ پادىشاھى ياڭدېنىڭ ۋاقتىدا ۋە مىلادىيەنىڭ ۋە يىلىدىن ۋە يىلىغىچە ۋە غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ سودا ئەلچىلىرىنىڭ كۆپچىلىكى ھازىرقى گەنسۇدىكى چاڭيىغا كېلىپ جۇڭگو بىلەن سودا ئىشلىرىنى يۈرگۈزگەن ۋە مانا شۇ مۇھىم ئەھۋالنى ھېسابقا ئالغان ياڭدې پىجۈي ئاتلىق كىشىنى جۇڭگو تەرەپنىڭ سودا ئىشلىرىغا مەسئۇل قىلىپ تەيىن قىلغان ۋە پىجۈي چاڭيىغا كەلگەن چەت ئەل سودىگەرلىرى بىلەن بولىدىغان مۇئامىلىدىن پايدىلىنىپ غەربىي رايوندىكى تارمىقىدىن ئالغاندا ئوتتۇرا ئاسىيانى كەڭ مەنىدىن ئالغاندا شەرقىي تۈركىستاندىن تارتىپ ياۋروپاغا چە بولغان جايلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ۋە دۆلەتلەردە ياشايدىغان خەلقلەرنىڭ ئۆرپ ۋە ئادەتلىرى ئۇلارنىڭ دۆلىتىدىكى يوللار تاغلار دەريالار خەتەرلىك ئۆتكەللەر يول ئۆتكەللىرى توغرىسىدا مەمۇرات توپلىغان ۋە پىجۈي تىپلىغان ماتېرىياللىرىغا ئاساسلىنىپ ۋە غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ خەرىتىسى ناملىق ئۈچ جىلدلىق ئەسەر يازغان ۋە مانا شۇ ئەسەردە مۇنداق دىيىلگەن ۋە داشاتادىن غەربكە قاراپ مېڭىپ كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا كىرىشىدە ئۈچ يول بار ۋە بۇ يوللارنىڭ بىرى شامال يول دەپ ئاتىلىدۇ ۋە بۇ يول قۇمۇل بارىكۆل تۇرالار ئۇيغۇرلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ ۋە ئاشايدىغان جايلار قۇمۇلنىڭ غەربىدىن تارتىپ ئېلىۋادىسىغىچە بولغان جايلار كۆزدە تۇتۇلىدۇ ۋە ئارقىلىق تۈرك خانلىقىنىڭ ئوردىسىغا ۋە غەربىي تۈرك خانلىقىنىڭ تالاس دەرياسى بويىدىكى ئوردىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ ۋە ئېلىپ بارىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا چۇ دەرياسىدىن ئۆتۈپ شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىگە كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا بارىدۇ ۋە يوللارنىڭ يەنە بىرى ئوتتۇرا يول دەپ ئاتىلىدۇ ۋە بۇ يول تۇرپان قاراشەھەر كۇچار قەشقەر ئارقىلىق ئۆتىدۇ ۋە قەشقەردىن چىقىپ غەربكە قاراپ ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ پەرغانە تاشكەنت سەمەرقەنت كىيىپود بۇخارا مەرۋىدىن ئۆتۈپ ئىران ئارقىلىق كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا بارىدۇ ۋە يوللارنىڭ يەنە بىرى جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ ۋە بۇ يول پىچان خوتەن قاغالىق تاشقورغاندىن ئۆتۈپ پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ ۋاخان ئافغانىستاندا توخارىستان ئافغانىستان ئىپتىلىت ھازىرقى پاكىستان شىمالى ھىندىستان ۋە بامىيان ئافغانىستاندا كىيود سەمەرقەنتنىڭ غەربىي شىمالىدا ئارقىلىق شىمالىي ھىندىستانغا ئېلىپ بارىدۇ ۋە بۇ يەردىن غەربكە قاراپ يۈرگەندە كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىغا بارغىلى بولىدۇ ۋە بۇ ئۈچ يول بويىدىكى دۆلەتلەرنىڭ ھەربىرىنىڭ ئۆزلىرى مائىدىغان يوللىرى بولۇپ شىمالدىن جەنۇبقا قاتنايدۇ ۋە قۇمۇل تۇرپان پىچان غەربىي رايونغا بارىدىغان يوللارنىڭ دەرۋازىسى بولۇپ داشاتا بولسا ناھايىتى مۇھىم ئۆتكەل ۋە پىجۈي تەسۋىرلىگەن يوللار تۈرك خانلىقى دەۋرىدىكى ۋە خەلقئارا سودا يوللىرى بولۇپ بۇ يوللار غەربىدە شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىنىڭ پايتەختى كونىستانىيىپول ھازىرقى ئىستامبۇل دىن تارتىپ شەرقتە كۈرىيىگىچە ھازىرقى چاۋشيەنگىچە بارىدىغان يول ئىدى ۋە پىجۈينىڭ غەربىي رايوندا يېڭى دۆلەتلەرنىڭ خەرىتىسى ناملىق ئەسىرىدە خاتىرىلەنگەن شىمالىي ئوتتۇرا جەنۇبىي يول دەپ ئاتالغان ئۈچ يولنىڭ ئاساسى لېتىيىسى ۋە تۈگۈنلىرى بولغان رايونلار كاسپى دېڭىزىنىڭ شەرقىي ۋە شىمالىي قىرغاقلىرىدىكى جايلار ئوتتۇرا ئاسىيا ئافغانىستان تارىم ئويمانلىقى جۇڭغار ئويمانلىقى تۈرك خاقانلىقىنىڭ تېررىتورىيىسى ئىچىدە بولۇپ شۇ چاغدىلا تۈركلەر خەلقئارا سودا يولىنىڭ خوجايىنى ئىدى ۋە

شەرق مەلىكىسى توغرىسىدا تەھرىر ۋە

يېقىنقى يىللاردىن بېرى بەزى ئالىملار چەت ئەل ئالىملىرىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە ۋە

قەدىمكى خوتەننىڭ يىپەك توقۇمىچىلىقى ھەققىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزگەندە تارىخى ئەمەلىيەتكە زادى ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئاتالمىش شەرق مەلىكىسى دەيدىغان رىۋايەتنى كۆتۈرۈپ چىقىپ خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرىغىنى شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسىنىڭ ئېلىپ كەلگەنلىكى ئۇنىڭدىن بۇرۇن خوتەندە پىلەنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى بۇ رىۋايەتلەرنى راستقا ئايلاندۇرۇشقا ئۇرۇنىۋاتقانلار رەت قىلغىلى بولمايدىغان تارىخى پاكىتلاردىن كۆز يۇمۇپ خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرىقىنى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىللىرى خوتەن خاقانى ۋىجاي جاۋا بۇددا دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ بوددىست ھىندىچە ئىسمى بولسا كېرەك غا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن شۇنىڭدىن كېيىن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقى پەيدا بولغان دىيىشىدۇ

ئۇلارنىڭ بىردىنبىر ئاساسلىنىدىغان دەسمايىسى جۇڭگو تارىخىدا ئۆتكەن مەشھۇر بوددىست شۇەنجاڭ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱ يىلى ئۆلگەننىڭ ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسىرىدىكى شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى رىۋايەت

شۇەنجاڭ ھىندو بوددىزىمىنى ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىش ئۈچۈن ھىندىستانغا بېرىپ ۱۱۱۱ يىلى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە تۇرغان ئۇ لويانغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئوتتۇرا ئاسىيا ھىندىستاندا كۆرگەن بىلگەن ئاڭلىغانلىرىغا ئاساسلىنىپ ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى دېگەن ئەسەرنى بىيەنجى دېگەن كىشىنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈپ چىققان

ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسەرگە شۇەنجاڭنىڭ ئېيتىپ بېرىشى بويىچە ھىندى تىبەت رىۋايەتلىرى ئاساسىدا خوتەن خانى ۋىجاي جاۋاغا ياتلىق بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى خوتەنگە كېلىدىغان چاغدا باش كىيىمىنىڭ ئىچىگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى يوشۇرۇپ چېگرادىن ئۆتكەنمىش چېگرادىكىلەر مەلىكىنىڭ باش كىيىمىنى تەكشۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىغان مەلىكە خوتەنگە كەلگەندىن كېيىن پىلەنى ئۆستۈرگەن بۇنى كۆرگەن ۋەزىرلەر خوتەن خانىغا بۇ قۇرۇتلارنى كۆيدۈرۈۋېتىلى بولمىسا ئۇ ئەجدىرھاغا ئايلىنىشى مۇمكىن دەيدۇ ئەمما مەلىكە پىلە قۇرۇتىنى يوشۇرۇن ھالدا بېقىپ ئۆستۈرۈپ ئۇنىڭدىن چىققان يىپەكتىن شاينى دۇردۇن توقۇپ كىيىم كېچەك تىكىپ كىيىپتۇ بۇنى كۆرگەن خوتەن خانى پىلە قۇرۇتىنى ئۆستۈرۈشكە يول قويۇپتۇ

بۇ رىۋايەتنىڭ تارىخى ئەمەلىيەتكە زادى ئۇيغۇن كەلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى خوتەن خانىغا ياتلىق قىلىنغان بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى پىلە قۇرۇتىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشتىن ئاز دېگەندە ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن مىلادىدىن ئەسىر بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقىنىڭ تەرەققىي قىلغانلىقىنى ياۋرۇپادىكى رومالىقلارنىڭ خوتەندە توقۇلغان يىپەك ماللارنى ئەتىۋالاپ ئۇنىڭدىن كىيىم كېچەك كىيگەنلىكىنى شۇ چاغلاردا تېخى جۇڭگودىن چىقىدىغان يىپەك ماللارنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلارنى كەلتۈرۈش ئارقىلىق خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى شەرق مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىش لازىم

ئاتالمىش شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى يالغان رىۋايەتنى رەت قىلىش ئۈچۈن قەدىمكى چاغلاردا رومالىقلارنىڭ جۇڭگونىڭ يىپەك ماللىرىنى تېخى بىلمىگەن ۋە ئۇنى كۆرمىگەن چاغدا ئەڭ دەسلەپ قايسى خەلقلەر توقىغان يىپەك ماللارنى بىلمەيدىغانلىقى ۋە ئۇ ماللاردىن كىيىم كېچەك كىيگەنلىكى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىش ناھايىتى مۇھىم

مەسىلە

قەدىمكى چاغدىكى يۇنان ۋە روما ئالىملىرىدىن كىرىئاس مىلادىدىن ۱۰۰ يىل بۇرۇن ئۆتكەن ۱۰۰ سىترا بون مىلادىدىن ۱۰۰ يىل بۇرۇن تۇغۇلۇپ مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن ۱۰۰ خوبلىئوس ۋىيگىلى مارۇ مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىللىرى ئۆتكەن ۱۰۰ روما تارىخچىسى فىلوروس مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىللىرى ئۆتكەن ۱۰۰ فىلىپپى مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلى تۇغۇلۇپ ۱۰۰ يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن ۱۰۰ كىلاۋدى پىتولى مىلادىنىڭ ۱۰۰ ئەسىرلىرىدە ئۆتكەن ۱۰۰ قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ يازغان ئەسەرلىرىدە تارىم ئويمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يۇرتىنى ۱۰۰ خوتەننى ئاساس قىلغان ۱۰۰ يۇنان تىلىدا ۱۰۰ سىرىسلار دۆلىتى ۱۰۰ يىپەك دۆلىتى ۱۰۰ دەپ يېزىشقان ۱۰۰

ياۋرۇپالىقلاردىن تۇنجى قېتىم يىپەك دۆلىتى ۱۰۰ سىرىسلار دۆلىتى ۱۰۰ توغرىسىدا مەلۇمات بەرگەن ۱۰۰ يۇنان ئالىمى كىرىئاس بولۇپ ۱۰۰ ئۇ مىلادىدىن ۱۰۰ يىل بۇرۇن ۱۰۰ سىرىسلار دۆلىتى ۱۰۰ دېگەن نامنى تىلغا ئالغان ۱۰۰

يۇنان ئالىملىرىدىن سىترا بون ۱۰۰ ساياھەت خاتىرىسى ۱۰۰ ناملىق ئەسىرىنى يازغاندا ۱۰۰ مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن ۱۰۰ ئۇلۇغ ئىستىلاچى ئالىكاندىر ماكىدونىكى ۱۰۰ ئىسكەندەر زۇلقەرنەينى ۱۰۰ نىڭ مىلادىدىن ۱۰۰ يىل بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەن مەشھۇر سەركەردىسى ۱۰۰ ئۇنىسكىر يىتوسنىڭ خاتىرىسىدىن پايدىلانغان ۱۰۰ ھىندىستانغا كەلگەن ئۇنىسكىر يىتوس ئۆزى يازغان خاتىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا يۇرتى بولغان تارىم ئويمانلىقىنى ۱۰۰ سىرىسلار دۆلىتى ۱۰۰ يىپەك دۆلىتى ۱۰۰ دەپ يازغان ۱۰۰ سىرىسلار دۆلىتى ۱۰۰ يىپەك دۆلىتى ۱۰۰ توغرىسىدا يۇنان ۋە روما يازغۇچىلىرى ئىچىدىن مىلا ۱۰۰ فىلىپپى ۱۰۰ مارىسىللىئوس پىتولى قاتارلىقلارنىڭ بەرگەن مەلۇماتى بىرقەدەر تەپسىلىي راق ۋە ئېتىقراق ۱۰۰

روما يازغۇچىسى مىلا ۱۰۰ مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىللىرى ئۆتكەن ۱۰۰ ئاسىيانىڭ شەرقىدە ھىندىلار ۱۰۰ سىرىسلىقلار ۱۰۰ سىتىسلىكلەر ۱۰۰ باشايدۇ ۱۰۰ ھىندىلار بولسا جەنۇبتا ۱۰۰ سىتىسلىكلەر بولسا ئەڭ شىمالدا ۱۰۰ سىرىسلار بولسا مانا شۇ ئىككىسىنىڭ ۱۰۰ سىتىسلىكلەر بىلەن ھىندىلار ۱۰۰ ئا ۱۰۰ ئوتتۇرا قىسمىدا باشايدۇ ۱۰۰ سىرىسلىقلار دۇنيادا تەڭدىشى تېپىلمايدىغان سەمىمى سادىق ئادەملەر ۱۰۰ ئۇلار سودا ئىشلىرىغا ئۇستا بولۇپ سودا قىلغاندا يۈزمۇيۈز تۇرۇپ سۈزلەشمەيدۇ ۱۰۰ ماللىرىنى قۇملۇققا قويۇپ ۱۰۰ قويۇپ كەيتىنى قىلىپ تۇرىدۇ ۱۰۰ دەپ يازىدۇ ۱۰۰ مىلانىنىڭ سىرىسلىقلار توغرىسىدا بەرگەن مەلۇماتى ۱۰۰ ئەمەلىيەتكە دەلمۇدەل ئۇيغۇن كېلىدۇ ۱۰۰ بۇنىڭدا ۱۰۰ دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئۈچ مۇھىم نۇقتا بار ۱۰۰ مىلا ئېيتقاندا ۱۰۰ ھىندىستان سىرىسلىقلار ۱۰۰ ئۇيغۇرلار ۱۰۰ نىڭ يۇرتى تارىم ئويمانلىقىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان ۱۰۰ مىلا ۱۰۰ سىرىسلىقلار سودا قىلغاندا يۈزمۇيۈز تۇرۇپ سۈزلەشمەيدۇ ۱۰۰ مالنى قۇملۇققا قويۇپ ۱۰۰ قويۇپ كەيتىنى قىلىپ تۇرىدۇ ۱۰۰ دەيدۇ ۱۰۰ بۇنداق ئەھۋال قەدىمكى چاغلاردا تۈركى خەلقلىرىدە ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەن ۱۰۰ ئىلىسىز سۇدا ۱۰۰ نى كۆرسىتىدۇ ۱۰۰ مىلا ۱۰۰ سىرىسلىقلار مالنى قۇملۇققا قويىدۇ ۱۰۰ دەيدۇ ۱۰۰ مىلا ئېيتقان قۇملۇق تارىم ئورمانلىقىدىكى قۇملۇق ۱۰۰ چۆلنى كۆرسىتىدۇ ۱۰۰ جۇڭگونىڭ ئاساسى تېرىتورىيىسى بولغان ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە قۇملۇق چۆل يوق ۱۰۰ بۇنى جۇغراپىيىدىن ئاددى ساۋادى بار ئادەملەرنىڭ ھەممىسى بىلىدۇ ۱۰۰

تەبىئەتشۇناس رىم يازغۇچىسى فىلىپپى ۱۰۰ تەبىئەت تارىخى ۱۰۰ ناملىق ئەسىرىدە ۱۰۰ سىرىس دۆلىتى ۱۰۰ يىپەك دۆلىتى ۱۰۰ توغرىسىدا مەزمۇنى مىلا بەرگەن مەلۇماتقا ئوخشايدىغان مەلۇمات بېرىدۇ ۱۰۰ فىلىپپى مۇنداق دەپ يازىدۇ ۱۰۰ سىرىسلىقلارنىڭ ئورمانلىرىدىن يىپەك چىقىدۇ ۱۰۰ دۇنياغا مەشھۇر ۱۰۰ ئۇلار كىمخاپ ۱۰۰ تاۋاق ۱۰۰ دۇردۇن توقۇپ روماغا ئېلىپ بېرىپ ساتىدۇ ۱۰۰ سىرىسلىقلار مۇلاھىم ۱۰۰ تارىمخاچ كېلىدۇ ۱۰۰ فىلىپپى يەنە مۇنداق دەپ يازىدۇ ۱۰۰ سىرىسلىقلار ۱۰۰ بوي ۱۰۰ تۇرقى جەھەتتە ئادەتتىكى ئادەملەردىن ۱۰۰

مارىسىلىنىس مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ياشىغان ۱۱۱۱-تارىخنامە ۱۱۱۱-ئاتلىق كىتابىدا ۱۱۱۱-شەرقتە سىرىسلەر ئېلى بار ۱۱۱۱-ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئېگىز تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ ۱۱۱۱-بۇ تاغلار بىر تۇتاش سوزۇلۇپ تەبىئىي توسۇقنى شەكىللەندۈرىدۇ ۱۱۱۱-سىرىلىقلار شۇنىڭ ئىچىدە ياشايدۇ ۱۱۱۱-ئۇلارنىڭ يېرى تەكشى ۱۱۱۱-كەڭتاشا ۋە باي ۱۱۱۱-غەربتە سېستىيە بىلەن چېگرالىنىدۇ ۱۱۱۱-شەرقىي بىلەن شىمالدىن ئىبارەت ئىككى تەرىپى چۆللۈك ۱۱۱۱-تاغلىرىنىڭ ئۈستى ۱۱۱۱-تەڭرى تاغلىرى بىلەن پامىر تاغلىرى كۈزدە تۇتۇلسا كېرەك ۱۱۱۱-يىل بويى قار بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدۇ ۱۱۱۱-جەنۇبىي چېگراسى ھىندى ۋە گانگې دەرياسىغىچە بارىدۇ ۱۱۱۱-تاغلىرىنىڭ ھەممىسى ئېگىز ۱۱۱۱-يوللىرى تىك قىيالىق ئەگرى ۱۱۱۱-بۈگرى كېلىدۇ ۱۱۱۱-تاغلارنىڭ ئارىسى تۈزلەڭلىك ۱۱۱۱-ئۇنىڭ تېرىتورىيىسى ئىچىدە ئۇيغۇرداس ۋە باۋتېس دەرياسىدىن ئىبارەت ئىككى دەريا ئاقىدۇ ۱۱۱۱-سىرىسلەر ئىچىدە ياشايدۇ ۱۱۱۱-ھەربىي قورال ۱۱۱۱-ياراق تۇتمايدۇ ۱۱۱۱-زادى ئۇرۇش قىلمايدۇ ۱۱۱۱-مۇلاھىم ياۋاش قوشنا دۆلەتلەرنى پاراكەندە قىلمايدۇ ۱۱۱۱-ئىقلىمى مۆتىدىل ھاۋاسى ساپ ۱۱۱۱-پاكىز ۱۱۱۱-ئاسماندا بۇلۇت كۆپ بولمايدۇ ۱۱۱۱-قاتتىق بوران چىقمايدۇ ۱۱۱۱-ئورمانلىق ئىنتايىن كۆپ ۱۱۱۱-ئورمانلىقتا ماڭسا ئاسماننى كۆرگىلى بولمايدۇ ۱۱۱۱-مارسىلىنىس يەنە مۇنداق دەپ يازىدۇ ۱۱۱۱-سىرىلىقلار ئاددى ۱۱۱۱-ساددا ياشاشقا ئادەتلەنگەن ۱۱۱۱-ئۇلار خالى جايىدا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇپ كۈن ئۆتكۈزۈشنى ياخشى كۆرىدۇ ۱۱۱۱-كىشىلەر بىلەن بېرىش ۱۱۱۱-كېلىش قىلىشنى ئانچە ياقتۇرمايدۇ ۱۱۱۱-چەت ئەللىكلەر چېگرادىكى دەريادىن ئۆتۈپ ۱۱۱۱-ئۇ يەرگە يىپەك ياكى باشقا مال ئالغىلى بارسا ۱۱۱۱-كۆزلىرى بىلەن بىر ۱۱۱۱-بىرىگە بېقىشىپلا باھاسىنى توختىتىدۇ ۱۱۱۱-گەپلەشمەيدۇ ۱۱۱۱-ئۇلارنىڭ يەر بايلىقى مول ۱۱۱۱-باشقىلارغا ئېھتىياجى چۈشمەيدۇ ۱۱۱۱-يۇقىرىدا ۱۱۱۱-يۇنان ۋە رىم ئالىملىرىنىڭ خاتىرىلىرىدىن كەلتۈرگەن ۱۱۱۱-پاكىتلاردىن تۆۋەندىكى خۇلاسىنى چىقىرىش مۇمكىن ۱۱۱۱-

مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇنقى ۋاقىتىدىن تارتىپ ياۋرۇپالىقلار ۱۱۱۱-يۇنان ۋە رىم ۱۱۱۱-تارىم ۋادىسىدىكى ئۇيغۇرلار ئېلىنى ۱۱۱۱-يىپەك ئېلى ۱۱۱۱-سىرىسلەر ئېلى ۱۱۱۱-دەپ تونىغان ۱۱۱۱-

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى تارىم ئورمانلىقىنىڭ تەبىئىي شارائىتى ۱۱۱۱-تاغلىرى ۱۱۱۱-دەريالىرى ئورمانلىرى چۆللىرى ئېقىلىمى ۱۱۱۱-ئۇنىڭغا چېگرالىنىدىغان دۆلەتلەر ھەققىدە ئاساسەن توغرا مەلۇمات بەرگەن ۱۱۱۱-

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى ئەڭ قەدىمكى چاغلىرىدىن تارتىپ ياۋرۇپالىقلارنىڭ تارىم ئويمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك ماللىرىنى ئىستىمال قىلغانلىقىنى كۈچلۈك ۱۱۱۱-پاكىتلار ئارقىلىق ئېنىق ۋە تەپسىلىي چۈشەندۈرگەن ۱۱۱۱-

يۇنان ۋە رىم ئالىملىرى تارىم ئويمانلىقىدا ياشىغان خەلقنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنى ۱۱۱۱-ئۇلارنى ئۆز نامى بىلەن ۱۱۱۱-ئۇيغۇرداس ۱۱۱۱-ئاتىغاندىن تاشقىرى ۱۱۱۱-ئۇلارنىڭ ئىرقى جەھەتتىن قايسى ئىرققا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنىمۇ ئىسپاتلاپ بەرگەن ۱۱۱۱-

ئەگەر ۱۱۱۱-سىرىس ئېلى دەپ ئاتالغان تارىم ئويمانلىقىدا يىپەكچىلىك سانائىتى ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارتىپ ۱۱۱۱-مىلادىدىن نەچچە ئەسىر بۇرۇن ۱۱۱۱-تەرەققى قىلىمىغان بولسا ۱۱۱۱-جاھاننىڭ مەر ۱۱۱۱-مەر شەھرى ۱۱۱۱-دەپ ئاتالغان رىمدىكى روما ئاق سۆڭەكلىرىنىڭ يۇقىرى سۈپەتلىك يىپەك ماللارغا بولغان ئېھتىياجىنى قامدىيالىمىغان بولاتتى ۱۱۱۱-

ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى چاغلاردا ۱۱۱۱-يىپەك توقۇمىچىلىقىدا يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلار ئاز ئەمەس ۱۱۱۱-ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەنزۇلار يىپەك توقۇمىچىلىقىدا ئۇيغۇرلارنىڭ توقۇمىچىلىقىدىكى ئارتۇقچىلىقىدىن ۱۱۱۱-ئۈگەنگەنلىكى بۇنىڭغا مىسال بولىدۇ ۱۱۱۱-يېقىنقى يىللاردا ۱۱۱۱-شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ۱۱۱۱-ئەسىردە ئىچكى ئۆلكىلەردە توقۇلغان يىپەك توقۇلمىلار قېزىۋېلىندى ۱۱۱۱-بۇنداق يىپەك توقۇلمىلاردىكى ۱۱۱۱-ئىسپەتەن كۆزگە كۆرۈنەرلىك تەرەققىيات شۇ بولغانكى شۇ

چاغلاردا تۈز يوللۇق كىمخاپلاردىن تاشقىرى يەنە قىياش گۈللۈك ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىلغان كىمخاپلارمۇ مەيدانغا كەلگەن ئارقاقتىن بۇ خىل گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى خەن سۇلالىسى ۋاقتىدىلا مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن شىنجاڭدىكى قېرىنداش مىللەتلەر يۇڭ توقۇمىچىلىق ھۈنەرىدە قوللانغان ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك رايونلىرى يىپەك توقۇمىچىلىقتا قوللانغان بۇ خىل توقۇش ئۇسۇلىنى كىمخاپلارنىڭ ئارقىغىدىن گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى ئا شىنجاڭدىن ئۆگەنگەن بولسا كېرەك ۋە مانا شۇ پاكىت قەدىمكى چاغلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك توقۇمىچىلىقى ياكى يۇڭ توقۇمىچىلىقىدا بولسۇن يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ

بۇنىڭدىن تاشقىرى مىلادىنىڭ ۋە يىللىرى شەرق مەلىكىسى بىلە قۇرۇتتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن ئۇنىڭدىن بۇرۇن شىنجاڭ رايونىدا يىپەك يوق ئىدى دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدىغان مۇنداق بىر پاكىتىمۇ بار ۋە يېقىنقى يىللاردا تۇرپان رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان ئارخىۋولوگىك قېزىشلەر ئارقىلىق قېزىۋېلىنغان قول يازمىلار ئىچىدە ۋە مىلادىنىڭ ۋە يىللىرىدا بىلە قۇرۇتتىنى ۋە ئۆزىم دەرىخىنى ئىجارىگە ئېلىش توغرىسىدا يېزىلغان ھۆججەت ئۇچرىدى ۋە يادىكارلىق ۋە بەت مانا بۇ پاكىت يىپەك مەلىكىسى شەرق مەلىكىسى مىلادىنىڭ ۋە يىللىرى بىلە قۇرۇتتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدۇ قەدىمكى چاغدا خوتەندىلا ئەمەس ھەتتا تۇرپان رايونىدىمۇ يىپەكچىلىك تەرەققىي قىلغانىدى

يۇقىرىدىكى پاكىتلاردىن چىقىرىلغان ئەڭ ئاساسلىق ۋە مۇھىم خۇلاسە ئانالىمىش يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىدىكى مىلادىنىڭ ۋە يىلى جۇڭگودىن خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ بىلە قۇرۇتتىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشىدىن بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىق سانائىتى يوق ئىدى دېگەن يالغان رىۋايەتنىڭ ئۈزۈل كېسىل رەت قىلىنىشى خالاس

شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى قەدىمكى چاغلاردا جۇڭگودىن باشقا دۆلەتلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ياتلىق بولغان مەلىكىلەرنىڭ ئىسىملىرى جۇڭگونىڭ تارىخى بىلەنمىلىرىغا ئۇيسۇن خانلىرىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىلىرىنىڭ ئىسىملىرى جۇڭگو تارىخى بىلەنمىلىرىغا يېزىلغان ئەپسۇسكى مىلادىنىڭ ۋە ئەسىرىدە خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ ئىسمى جۇڭگونىڭ تارىخى بىلەنمىلىرىدا ئۇچرىمايدۇ

تارىخىي پاكىتلارنىڭ راستلىقىغا ھۆرمەت قىلىنىدىغان بولسا تارىخىي پاكىتلار بويىچە ئىسپاتلانمىغان رىۋايەتنىڭ يالغانلىقى ئېتىراپ قىلىنسا خوتەنگە بىلە قۇرۇتتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنىڭ تامامەن يالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلماسلىققا ھېچقانداق بانا سەۋەب يوق ھونلارنىڭ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا بارىدىغان خەلقئارا قاتناش يولىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشى جۇڭگو بىلەن غەرب ئەللىرى ئارىسىدىكى تۈرلۈك مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا توسقۇن بولغان شۇنىڭ ئۈچۈن شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى جۇڭگوغا نىسبەتەن گاھ تاقىلىپ گاھ ئېچىلىپ تۇراتتى

مىلادىنىڭ ۋە يىلى ۋە مىلادىنىڭ ۋە يىلى ئىران ئەلچىلىرى جۇڭگوغا كەلگەن بولسا مىلادىنىڭ ۋە يىلى جۇڭگو ئەلچىسى گەن يىڭ بۇنى بەنچاۋ ئەۋەتكەن ئىرانغا بارغان جۇڭگو بىلەن ئىران ئارىسىدا سودا مۇئامىلىسى توغرىسىدا بېتىم تۈزۈلگەن تارىخى مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا مىلادىنىڭ ۋە يىلى رومالىق بىر سېھرىگەر دېڭىز يولى بىلەن ھىندىچىسىغا كېلىپ بېرما ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن مىلادىنىڭ ۋە يىلى روما ئېمپىراتۇرى ماركۇس ئاۋرىل مىلادىنىڭ ۋە يىلىدىن ۋە يىلىغىچە ئېمپىراتۇر بولغان دېڭىز يولى ئارقىلىق جۇڭگوغا ئەلچى ئەۋەتكەن روما ئەلچىسى دېڭىزدىن

ھىندىچىتىغا چىقىپ ۋېيتنام ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن ۋەلچى جۇڭگو پادىشاھى خەن خۇئاندى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە پادىشاھ بولغان ۋەلچى چىشى كەركە مۇڭگۇزى ياقۇت قاتارلىق سوۋغاتلارنى ئېلىپ كەلگەن ۋەلچىرىدىكى تارىخى پاكىتلارغا ئاساسلانغاندا ئىراننىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى رومانلىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى ۋەلچى ئېلى دەپ ئاتىغان ئۇيغۇرلار بىلەن ئورناتقان يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتى ۋەلچى بۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇن باشلانغان ۋەلچى ئاز دېگەندە ئۈچ ئەسىر مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇن كېيىن باشلانغان رومانلىقلارنىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى ۋەلچى شۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن باشلانغان بولسا رومانلىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى بىلەن ئورناتقان يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتىدىن تەخمىنەن ۱۱۱۱-يىل كېيىن باشلانغان

بىلە قۇرۇتتى ئۇرۇقىنىڭ ياۋرۇپاغا تارقىلىشى ۋەلچىرى

قەدىمكى رىم ئېمپىرىيىسى دەۋرىدە مىلادىدىن بۇرۇن ۋە كېيىن يىپەكتىن توقۇلغان كىمخاپ شايى تاۋار دۇردۇنلارنىڭ ياۋرۇپاغا ئاساسەن روماغا تارىم ئويمانلىقىدىكى يىپەك ئېلى سىرىسلەر ئېلىدىن بارغانلىقى ئاتالمىش يىپەك مەلىكىسى ۋەلچىنىڭ يالغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەپ ئۆتۈم تۈرك خاقانلىقى دەۋرىدە ئىچكى ۋە تاشقى خەلقئارا سودا ئىشلىرى ئەھۋالىنىڭ ئاساسى مەشغۇلاتلىرىدىن بىرى ئىدى بولۇپمۇ بۇ دەۋردە خەلقئارا سودا ناھايىتى كەڭ مىقياسىدا قانات يايدىغان ئىدى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى تۇرپان خانلىقى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ۋەلچى خانى كۈي ۋىتتاي غەربىي تۈرك خانلىقىنىڭ خاقانى تۇن ياڭغۇ خاقاننىڭ رۇقسىتىنى ئېلىپ جۇڭگودىن تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى لى يەن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە پادىشاھ بولغان گە ئەۋەتكەن سوۋغا سالاملىرى ئىچىدە شەرقىي رومادىن كەلتۈرۈلگەن كۈچۈكلەر قارا تۈلكە مويتىسى قاتارلىق نەرسىلەر بار ئىدى شۇنىڭغا قارىغاندا تۈركلەر روما بىلەن قىلغان سودىلىرىدا روماننىڭ نەسلىلىك ئىشلىرىنى ئېلىپ كەلگەن تۈرك خاقانلىرى دەۋرىدىمۇ بۇرۇنقى چاغلارغا ئوخشاشلا ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا ئېلىپ بېرىلىدىغان سودا ماللىرىدىن يىپەك رەختلەر دورا دەرەكلەر زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرى تېرىدىن ئىشلەنگەن ماللار ئاساسى سالىماقنى ئىگىلەيتتى

تۈركلەر يالغۇزلا ياۋرۇپا بىلەن سودا قىلىپ قالماستىن جۇڭگو بىلەنمۇ ناھايىتى كەڭ ھالدا سودا ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان تۈرك خانلىقى تەركىبىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مۇھىم خانلىقلىرىدىن سەمەرقەنت خانلىقى بۇخارا خانلىقى قاتارلىق خانلىقلار مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە بولغان ۋەلچى بىل ئىچىدە جۇڭگوغا توققۇز قېتىم سودا ئەلچىلىرى ئەۋەتكەن تۈرك خاقانلىقى تەركىبىگە كىرگەن خانلىقلار يېرىم مۇستەقىل ھالدا بولۇپ بەزى خەلقئارا مۇناسىۋەتلەردىكى چوڭ ئىشلارنى قىلىشتا تۈرك خاقانىنىڭ رۇخسىتىنى ئالاتتى

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك تۈركلەر بىلەن ئىران ساسانىلار سۇلالىسى ئارىسىدا بىرنەچچە قېتىم ئۇرۇشنىڭ يۈز بېرىشى خەلقئارا سودا يولىغا بولغان ھۆكۈمرانلىقنى تالىشىش ۋە خەلقئارا يىپەك سودىسىدىن كېلىدىغان پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بولغان بۇ كۆرەشتە شەرقىي روما بىلەن ئىتتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتىنى ئورناتقان تۈركلەر ئۈستۈن چىققان

ھەر يىلى دېگۈدەك نەچچە ئون مىليونلىغان رىم ئىمپېرىيىسىغا سىرىسلەر ئېلىدىن يىپەك ماللارنى سېتىپ ئېلىشقا خېلىدىن بېرى چىدىمىغان رىم ھۆكۈمرانلىرى ئېمپېراتورلىرى بىلەن يىپەك چىقىرىپ ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا لازىم

بولىدىغان كىمخاپ شايبى تاۋار دوردۇن قاتارلىق يىپەك ماللارنى ئۆزلىرى
نىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇشقان ئىدى

ئۇلارنىڭ بۇ ئارزۇ ئۈمىدلىرى تۈرك خانلىقى دەۋرىدە ئەمەلگە ئاشتى بۇ توغرىدا يۇنان
ئالىملىرى مۇنداق مەلۇمات بېرىدۇ: ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى
زوناراس: «تارىخنامە» ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازغان ئىدى: «بۇرۇن رومانلىقلار
يىپەك نىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى بىلمەيتتى» يىپەكنى پىلە قۇرۇتىنىڭ
قۇسىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى»

«ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى تىخونۇس ئىسمى نامەلۇم بىر
ئىرانلىقنىڭ پىلە قۇرۇتىنى ئۇرۇقىنى قاچان نەدىن قانداق ھىلە بىلەن ئوغۇرلۇقچە
شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىنىڭ مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن ۱۰۰ يىلغىچە
ھۆكۈم سۈرگەن ئېمپىراتۇرى ئۇلۇغ پوستىئاننىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلىدىن
۱۰۰ يىلغىچە ئېمپىراتۇر بولغان شەرقىي روماغا ئېلىپ بارغانلىقى ۋە شۇنىڭدىن
كېيىن شەرقىي رومانلىقلار پىلە قۇرۇتىنى بېقىپ يىپەك ماللارنى نىشلەپچىقىرىشنى
يولغا قويغانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىدۇ» تىخونۇس مۇنداق دەپ يازىدۇ: «
ئېمپىراتۇر پوستىئاننىڭ ۋاقتىدا ئىرانلىق مەلۇم بىر ئادەم شەرقىي روماغا پىلە بېقىپ
يىپەك نىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى ئۆگەتكەن» ئۇنىڭدىن بۇرۇن شەرقىي رومانلىقلار پىلە
بېقىشنى بىلمەيتتى ھىلىقى ئىسمى نامەلۇم ئىرانلىق سىرىسلەر ئېلىدە يىپەك
ئېلىدە ئۇزۇن تۇرغان ئۇ سىرىسلەر ئېلىدىن قايتىپ كېتىدىغان چاغدا پىلە قۇرۇتىنىڭ
ئۇرۇقىنى يول ماڭغاندا ئىچى كاۋاك ھاسىسىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇن جايلاشتۇرغان ئاندىن
كېيىن پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى ئاشۇنداق ئۇستىلىق بىلەن شەرقىي روماغا ئېلىپ
كەلگەن بۇ ئىرانلىق باھار كېلىش بىلەنلا پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى ئۆزىمە يوپۇرمىغىنىڭ
ئۈستىگە قويغان بىرنەچچە كۈندىن كېيىن پىلە قۇرۇتى يوپۇرماقنى يەپ چوڭ بولۇپ بىر
جۈپ قانات چىقارغان ئۇچىدىغان بولغان رومانلىقلار پىلە بېقىپ يىپەك
چىقىرىشنى ئۆگەنگەندىن كېيىن پوستىئان تۈركلەرگە كۈنىستاننى بۇلغا ئىستانبۇلغا
كەلگەن تۈرك ئەلچىلىرىگە ئاپتور رومانلىقلارنىڭ پىلە بېقىپ يىپەك چىقىرىش
ئۇسۇلىنى كۆرسەتكەندە تۈركلەر ھاڭ تاڭ قېلىپ چۈچۈپ كەتكەن»

تۈركلەر بىلەن شەرقىي روما ئارىسىدىن سودىدا تۈركلەر ئارقىلىق شەرقىي روماغا ئېلىپ
بېرىلىدىغان ماللارنىڭ ئىچىدە ئاساسى سالماقنى يىپەك توقۇلمىلىرى
ئىگەللەيدىغانلىقى خوتەننى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر يىپەكچىلىكىنىڭ ئەڭ قەدىمكى
چاغلاردىن تارتىپ دۇنياغا مەشھۇرلىقى پىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنىڭ يىپەك مەلىكىسى
توغرىسىدىكى رىۋايەت بويىچە مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىلى جۇڭگودىن خوتەنگە
كەلتۈرۈلگەنلىكىنىڭ يالغانلىقى پىلە قۇرۇتى ئۇرۇقىنىڭ سىرىسلەر ئېلى ئاساسەن
خوتەن دىن شەرقىي روماغا ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىق راھىپ تەرىپىدىن
مىلادىنىڭ ۱۰۰ يىللىرى ئوغۇرلۇقچە ئېلىپ بېرىلغانلىقى توغرىسىدىكى پاكىتلارنى
يۇقىرىدا بىر بىرلەپ سۆزلەپ ئۆتتۈم مېنىڭچە شۇ پاكىتلار يىتەرلىك بولسا كېرەك

ئاخىرقى سۆز قەدىمكى چاغدىكى ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا بارىدىغان خەلقئارا سودا يولى يالغۇزلا
ئاسىيادىكى خەلقلەر بىلەن ياۋرۇپادىكى خەلقلەر ئارىسىدا ئىقتىسادى جەھەتتە
قىممەتلىك تاۋارلارنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇش رولىنى ئويناپلا قالماستىن بەلكى مەدەنىيەت
جەھەتتە ئاسىيادىكى خەلقلەر بىلەن ياۋرۇپادىكى خەلقلەرنىڭ ئۆزئارا بىر بىرىنىڭ
ئارتۇقچىلىقىنى ئۆگىتىپ شانلىق مەدەنىيەت يارىتىشىمۇ ناھايىتى كۈچلۈك تۈرتكىلىك
روللارنى ئوينىغان خەلقئارا سودا يولىدا سودا كارۋانلىرى ئەلچىلەر سەيياھلار غەربتىن
شەرققە شەرقىن غەربكە موكىدەك ئۆتۈشۈپ تۇراتتى بەزىدە بولسا تاجاۋۇزچىلىق
مەقسىتى بىلەن سەپەرۋەر قىلىنغان تۈمەنلىگەن قوشۇنلارمۇ سودا ئەلچىسى ياكى ناددى

سودىگەر قىياپىتىگە كىرىۋالغان جاسۇسلارمۇ قاتناپ تۇراتتى ۋە غەرب بىلەن شەرق ئوتتۇرا ئاسىيا ئارقىلىق توۋار ئالماشتۇرۇش ئىشلىرىنى يۈرگۈزگەندىن تاشقىرى مەخپىي ناخبارات يىغىش ئىشلىرىنى قىلاتتى ۋە باشقا ئېيتىپ ئۆتكۈنىمىزدەك مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىللىرى ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىقنىڭ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى ئوغرىلاپ مەخپىي ھالدا شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بېرىپ يىپەك ئىشلەپچىقىرىشىدا ھۆكۈم سۈرگەن نەچچە مىڭ يىللىق سىرنىڭ ئىشلىرىنى ئېچىپ تاشلىغان ۋە شۇ ئىرانلىق پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بېرىشتىن بۇرۇن شەرقىي روما ئېمپىراتورى ئۇلۇغ پوستىتان مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ئېمپىراتور بولغان بىلەن شۇ مەسىلە توغرىسىدا سۆزلەشكەن ۋە پوستىتان نەگەر ئىرانلىق راھىپ پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى سىرىسلەر ئېلىدىن ئوغرىلاپ ئېلىپ كېلىدىغان بولسا ئۇنىڭغا ناھايىتى قىممەت باھالىق ئىنتام مۇكاپات بېرىدىغان بولغان

ئېھتىمال ئىرانلىق راھىپ خىرىستىئان مۇرىدى بولغانلىقى پوستىئاندىن ئالىدىغان قىممەت باھالىق ئىنتامغا قىزىققانلىقى ئۈچۈن سىرىسلەر ئېلىدىن پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى ئوغرىلاپ شەرقىي روماغا يەتكۈزۈپ بەرگەن مانا مۇشۇ ۋەقەدىن تەخمىنەن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى غەربنىڭ سۈزۈك رەڭلىك شىشە ياساشىكى مەخپىي سىرىنى ئاق ھون سودىگەرلىرى ئۇلۇغ ياۋچىلار جۇڭگوغا يىلدۈرۈپ قويغان ئۇنىڭدىن بۇرۇن خەنزۇلار رەڭلىك شىشە ياساشنى بىلمەيتتى ۋە ئۇلار رەڭلىك شىشەنى ناھايىتى يۇقىرى باھادا غەربتىن سۈرىيىدىن سېتىپ ئېلىشقا مەجبۇر ئىدى شۇنىڭ ئۈچۈن خەنزۇلار ئۇزۇندىن بېرى رەڭلىك شىشە ياساشنىڭ سىرىنى غەربتىن بىلىپ ئېلىشقا ئۇرۇنۇپ كەلگەنىدى بۇنداق ئۇرۇش مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ياۋچىلارنىڭ ياردىمى بىلەن نەمەلگە ئاشتى

بۇ ئىشقا مۇناسىۋەتلىك تارىخى پاكىتلار مۇنداق ۋە شىمالى سۇلالىلەر تارىخىدىكى خاتىرىگە ئاساسلانغاندا شىمالى ۋېي خانلىقى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەننىڭ خانى تۇباتاۋنىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە خان بولغان مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ئۇنىڭ پايتەختىگە كەلگەن ئاق ھون سودىگەرلىرى ئۇلۇغ ياۋچىلار تاغدىن دورا ئېلىپ كېلىپ ئۇنى ئېرىتىپ رەڭلىك شىشە ياسىغان بۇ كىشىلەر غەربنىڭ رەڭلىك شىشەلىرىدىنمۇ پاقىراق چىرايلىق چىققان بۇنداق رەڭلىك شىشەنى كۆرگەنلەر ھەيران قېلىشىپ ئىلاھى شىشەلەر دىيىشكەن ئاق ھون سودىگەرلىرى رەڭلىك شىشە ياساشنى خەنزۇلارغا ئۆگەتكەن شۇنىڭدىن باشلاپ سۈرىيە يۇنانلىقلارنىڭ رەڭلىك شىشەنى مۇنوپولىيە قىلىۋېلىش ھوقۇقى پاچاقلىتىپ كەتكەن قەدىمكى تارىخىي پاكىتلار بويىچە ھۆكۈم قىلغاندا بىرەر مىللەت ياكى خەلقنىڭ ئىجاد قىلغان بىر خىل تېخنىكىسى غەرب ئەللىرىدە پۈتۈنلەي قەتئىي مەخپىي ئىدى شۇنىڭغا قارىغاندا تۇباتاۋ شىمالى ۋېي خاندانلىقىنىڭ پايتەختى داتۇڭغا كەلگەن سودىگەرلەرنىڭ رەڭلىك شىشە ياساش تېخنىكىسىنى بىلىدىغانلىقىنى بىلىپ قالغان بولسا كېرەك نەگەر ئەھۋال بىزنىڭ قىياسىمىزدىكىدەك بولىدىغان بولسا ئۇ چاغدا تۇباتاۋ ئاق ھون سودىگەرلىرىگە نىسبەتەن بېسىم كۈچ ئىشلىتىپ ئۇلارنى رەڭلىك شىشە ياساش تېخنىكىسىنى ئۆگىتىشكە مەجبۇرلىغان ياكى ناھايىتى يۇقىرى باھالىق بەدەل بېرىشكە ۋەدە قىلىپ ئالىدىغان بولۇشى مۇمكىن يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئىرانلىق راھىپ بىلەن ئاق ھون مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن سودىگەرلىرى ماددى مەدەنىيەت ئىچىدە ناھايىتى ئېسىل قىممەتلىك بولغان يىپەك بىلەن رەڭلىك شىشەنى ئىشلەپچىقىرىشتىن سىرلىرىنى بىلمەيدىغانلارغا مەلۇم قىلىپ قويغان مەدەنىيەت ئوغرىلىرى جاسۇسلىرى بولسىمۇ مەلۇم نۇقتىدىن قارىغاندا ئۇلار شەرقىي روما بىلەن جۇڭگونىڭ ماددى مەدەنىيىتىنى يۈكسەلدۈرۈشتە ناھايىتى چوڭ رول ئوينىغان

خەنزۇلار ئۇيغۇرلاردىن ۋە ئۇيغۇرلار ئارقىلىق ماددى ۋە مەنىۋى مەدەنىيەتكە دائىر نۇرغۇن ئېسىل قىممەتلىك بايلىقلارغا ئىگە بولغان. جاڭ چيەن مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىل بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىياغا ئىككىنچى قېتىم كېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن ئۈزۈم ۋە بىدە ئېلىپ كەتكەن. ئۈزۈم بىلەن بىدە پادىشاھ خەنئۇدىنىڭ ناھايىتى قەدىرلەپ ئېتىبار بېرىشكە ئېرىشكەن. پادىشاھ ئوردىسىنىڭ ئەتراپىدا ئۈزۈملۈك باغلار بىدىلىكلەر پەيدا بولغان. بولۇپمۇ بىدە ئاتىنىڭ ئاساسلىق يەم ۋە خەشەكلىرىدىن بىرى بولۇپ ئات بېقىشقا ناھايىتى مۇھىم ئورۇندا تۇراتتى. شۇ چاغلاردا خەنئۇدى ھونلار بىلەن بولىدىغان ئۇرۇشلاردا ئاتلىق قوشۇننىڭ ناھايىتى مۇھىملىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغان. ئۇ جەڭ ئاتلىرىنى كۆپلەپ ئۆستۈرۈشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان ئىدى. جاڭ چيەن ئوتتۇرا ئاسىيادىن قايتىشىدا ئۈزۈم بىلەن بىدەنى بىلەن باشقا يەنە زىغىر قارامۇچ پىياز تۇرۇپ قوغۇن ئاۋۇز كاۋا قاتارلىقلارنىڭ ئۇرۇقىنىمۇ ئېلىپ كەتكەن. شۇنىڭدىن باشلاپ ئاشۇ نەرسىلەر جۇڭگودا تېرىلىشقا باشلىغان. دەل شۇ چاغدا ياڭاق بىلەن ئانار كۆچىتىمۇ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن ئىچكىرىگە كەلتۈرۈلگەن. خەنزۇلار مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-ئەسىرىگىچە پاختىدىن رەخ ئىشلەپچىقىرىشنى بىلمەيتتى. پەقەت ۱۱۱۱-ئەسىردىلا كېۋەز ئۇرۇقى ۱۱۱۱-چىگىت. تۇرپاندىن ئىچكىرىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنلا پاختا رەخت ئىشلەپچىقىرىش باشلانغان. ئۇنىڭغىچە خەنزۇلار پاختا رەختلەرنى ئوتتۇرا ئاسىيادىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن ئېلىپ كېلەتتى. قەدىمكى چاغلاردا قۇنقاۋ پىپا بالابار قاتارلىق مۇزىكا ئەسۋابلىرى ئىراندىن جۇڭگوغا كىرگەن بولسا داپ نەي سۇناي قاتارلىق مۇزىكا ئەسۋابلىرى ئوتتۇرا ئاسىيادىن ئۇيغۇرلاردىن كىرگەن. بولۇپمۇ سۈي سۇلالىسى ۱۱۱۱-ئەسىر ئاڭ سۇلالىسى ۱۱۱۱-ئەسىر دەۋرىدە ئۇيغۇرلار جۇڭگو مۇزىكا سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان. مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى كۆك تۈرك خانلىقىنىڭ بىكە مەلىكە ۱۱۱۱-لىرىدىن ئاسىنا بىكە شىمالى جۇ سۇلالىسى ۱۱۱۱-ئەسىرنىڭ خانى جۇشۈەندىغا ياتلىق قىلىنغاندا تۈرك خاقانلىقىنىڭ پايتەختى ئۇتۇ كۈندىن چاڭئەنگە ۱۱۱۱-ئەسىرگە ئاسىنا بىكە بىلەن بىللە سۇجاۋا ئاتلىق مەشھۇر مۇزىكا ئۇستازىمۇ كەلگەن. ئۇ كۇچارلىق بولۇپ سۈي سۇلالىسى ۱۱۱۱-۱۱۱۱-۱۱۱۱-چاڭئەندە ئۇزۇن مۇددەت تۇرغان. سۇجاۋا شۇ مەزگىلدە جۇڭگو مۇزىكا سەنئىتىنىڭ بەكمۇ تۆۋەن نامراتلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ جۇڭگو مۇزىكىچىلىقىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتىش ئۇنىڭ سەنئىتىنى ناھايىتى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن مۇكەممەل بولغان توققۇز يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسىنى بەرپا قىلغان. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

كۇچار مۇزىكىسى

قەشقەر مۇزىكىسى

بۇخارا مۇزىكىسى

سەمەرقەنت مۇزىكىسى

غەربىي لياۋ مۇزىكىسى

ھىندى مۇزىكىسى

كۈرىيە مۇزىكىسى

چىڭ مۇزىكىسى

لى خۇا مۇزىكىسى

بۇنىڭ ئىچىدە چىڭ مۇزىكىسى بىلەن لى خۇا مۇزىكىسى جۇڭگونىڭ ئەنئەنىۋى مۇزىكىسى ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەتتە خىل مۇزىكىنىڭ ئىچىدىن ھىندى مۇزىكىسى بىلەن كۆرىمە مۇزىكىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا قالغان بەش خىل مۇزىكا كۇچار مۇزىكىسىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى.

سۇجاۋا پىيىپچىلىقىغا ناھايىتى ئۇستاز بولۇپ شۇ چاغدا جۇڭگودىن ئۇنىڭغا تەڭ كەلگەندەك بىرەر مۇزىكانت چىققان ئەمەس. شۇڭا ئۇ مۇزىكا ئۇستازى دېگەن ھۆرمەتلىك نامغا ئىگە بولغان.

جۇڭگو تاڭ سۇلالىسى دەۋرىگە كەلگەندە ۱۱۱۱ ۱۱۱۱ سۇجاۋا يارىتىپ بەرگەن توققۇز يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسى ئاساسىدا ۱۱۱۱ يىلى ۱۱۱۱ يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسىنى بەرپا قىلدى. بۇلار تۆۋەندىكىچە ۱۱۱۱ كۇچار مۇزىكىسى ۱۱۱۱ قەشقەر مۇزىكىسى ۱۱۱۱ تۇرپان مۇزىكىسى ۱۱۱۱ غەربىي لياۋ مۇزىكىسى ۱۱۱۱ بۇخارا مۇزىكىسى ۱۱۱۱ سەمەرقەنت مۇزىكىسى ۱۱۱۱ كامبۇدزا مۇزىكىسى ۱۱۱۱ كۆرىمە مۇزىكىسى ۱۱۱۱ يەن مۇزىكىسى ۱۱۱۱ چىڭ شاڭ مۇزىكىسى مانا شۇ ئون يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسى ئىچىدە ئالتە خىل مۇزىكا بۇنىڭغا تۇرپان مۇزىكىسى قوشۇلغان. كۇچار مۇزىكىسىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى غەربىي لياۋ مۇزىكىسىمۇ مەلۇم دەرىجىدە خەنزۇ مۇزىكىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان ھون مۇزىكىسى بولۇپ قەدىمكى ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى. بۇنىڭدىن تاشقىرى كۇچار ئۇسۇلىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر ئۇسۇل سەنئىتىمۇ ئۇيغۇر مىللى ھەيكەلتاراشلىقى بىلەن رەسسامچىلىقىنىڭ ئەنئەنىۋى ئالاھىدىلىكلىرىنى ئاساس قىلغان بۇددا سەنئىتىمۇ ئاساسەن ھەيكەلتاراشلىق ۋە رەسساملىق خەنزۇلارنىڭ ھەيكەلتاراشلىق ۋە رەسساملىق سەنئىتىگىمۇ كۈچلۈك تەسىر قىلغان. بۇنىڭغا دۇڭخۇاڭ مىڭ ئۆيىدىكى ھەيكەللەر تام سىزما رەسىملىرى ئىسپات بولىدۇ. شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى ۱۱۱۱ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا خوتەنلىك ئۇيغۇر رەسسامى يۈچىزىڭ تاڭ سۇلالىسى پادىشاھى لى شىمىنىڭ ۱۱۱۱ ۱۱۱۱ تەكلىۋىگە بىنائەن شىئەنگە كېلىپ ساكيامۇنىڭ تىپىك سۈرىتىنى سىزىپ بەرگەن. جۇڭگو رەسساملىرى بۇددا رەسسامچىلىقىدىكى رەسىم سىزىش سەنئىتىنى ۋە غەرب ئەللىرىدىكى كىشىلەرنىڭ رەسىمىنى سىزىش سەنئىتىنى ئۇنىڭدىن ئۆگەنگەن. چۈنكى يۈچىزىڭ رەسسامچىلىقتا غەرب ئۇسلۇبىدىكى رەسسامچىلىقتا تەڭدىشى يوق رەسسام ئىدى. جۇڭگونىڭ قەدىمكى چاغدىكى مەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ پەلسەپە بىلەن ئەدەبىياتىنىڭ بېپىشى ۋە يۈكسۈلۈشىنى ئۇيغۇرلارنىڭ قوشقان ئۆچمەس تۆھپىسىدىن ئاجرىتىپ قاراش تولۇمۇ بىمەنلىك بولىدۇ. بۇددا دىنى ئەڭ دەسلەپ جۇڭگوغا تارقىلىشتىن بۇرۇن ئۇيغۇرلار ئارىسىدا يىلتىز تارتقان ئىدى. ئۇيغۇر ئىچىدىن چىققان مەشھۇر بۇددىست راھىيلار ۱۱۱۱ ئەسىردىن باشلاپ بۇددا دىنىنى جۇڭگوغا تونۇشتۇرۇشقا كىرىشكەن. بۇنىڭغا كۇچارلىق ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسۇپ ۋە مەشھۇر نەرجىمان شائىر كوماراجىۋانى مىسال كەلتۈرۈش يېتەرلىك. كوماراجىۋا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱ يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن. كىچىك ۋاقتىدا دادىسىغا ئەگىشىپ ھىندىستانغا بارغان. ئۇ ھىندىستاندا كۆپ يىللار تۇرۇپ بۇددىزىم ئەقىدىلىرىنى تىرىشىپ ئۆگەنگەن. شۇ چاغلاردا بۇددىزىم تەلىماتىدا ماخىيانا ۋە خىنپايانا دەپ ئاتىلىدىغان چوڭ ئىككى مەزھەپ ئىككى ئېقىم بار ئىدى. كوماراجىۋا بۇ ئىككى چوڭ مەزھەپ ئىچىدىن خىنپايانا مەزھىپىنى قوبۇل قىلغان. ئۇ ھىندىستاندىن قايتىپ كېلىۋاتقان چاغدا قەشقەردە شورى ئاساما ئاتلىق بۇددا راھىپىغا يولۇققان ۋە ئۇنىڭدىن ماخىيانا مەزھىپىنى ئۆگىنىپ بۇرۇن قوبۇل قىلغان خىنپايانا مەزھىپىدىن ۋاز كەچكەن. كوماراجىۋا قەشقەردىن ئۆتۈپ ئاقسۇغا كەلگەندە ئاجايىپ بىر راھىپقا يولۇققان. ئۇ راھىپ ئۆزىنى دۇنيادا تەڭداشسىز راھىپ ھېسابلاپ ھەمىشە ماختىتى. ۱۱۱۱ ئەگەر بۇددا ئەقىدىلىرى بويىچە بىرەر كىشى مەن بىلەن مۇنازىرىلىشىپ مېنى يېڭىدىغان بولسا ئۇنداق كىشىگە بېشىمنى كېسىپ

بېرىمەن دەيدىكەن كوماراجىۋا شۇ راھىپ بىلەن مۇنازىرىلىشىپ ئۇنى يېڭىپ قويىدۇ. بۇ ۋەقە غەربىيىكى بۇددا دۇنياسىنى زىللىتىشكە كەلتۈرىدۇ. كوماراجىۋانىڭ داڭقى غەرب ئەللىرىگە تارقىلىدۇ. بۇ ۋەقەدىن كۇچار خانى ناھايىتى چوڭ پەخىرلىشىش ھېس قىلىپ كوماراجىۋانىڭ ئالدىغا ئاقسۇغا كېلىپ ئۇنى ئىززەت ھۆرمەت بىلەن كۇچارغا ئېلىپ كېتىدۇ. كوماراجىۋانى كۇچار دۆلىتىنىڭ پىرى ئۇستازى دەپ جاكارلايدۇ. تارىختىن خەۋرى بار كىشىلەرگە مەلۇم بولغاندەك كوماراجىۋا مەلۇم سەۋەبلەر بىلەن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ھازىرقى گەنسۇنىڭ ئوۋىيىغا كەلگەن. ئۇ شۇ جايدا ۱۱۱۱-يىلى تۇرغان. كوماراجىۋا شۇ مەزگىلدە خەنزۇ يېزىقىنى ئىلىنى. پۇختا مۇكەممەل چوڭقۇر ئۆگەنگەن. شۇ چاغدىكى جۇڭگو تارىخىدا ئىككى چىن سۇلالىسى بىلەن شىمالى ۋە جەنۇبى سۇلالىلەر دەۋرى دەپ ئاتالغان ناھايىتى قالايمىقان ئاساسەن ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقى بىر دەۋر ئىدى. جۇڭگودىكى بەزى خانلىقلارنىڭ ئالىي ھۆكۈمرانلىرى بۇددا دىنىنىڭ ئادان ساددا خەلقلەرنى ئاسانلا ئالداپ كېتەلەيدىغان پاسسىپ ئىدىيىسىدىن پايدىلىنىپ خەلقنى بىخۇنلاشتۇرۇپ ئۆزلىرىگە قارشى چىقمايدىغان يۇۋاش پۇقرالارغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ھىچنەرسىگە قارىماي بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ بۇددا دىنىنى تەشەببۇس قىلىۋاتقان ئىدى. بۇددا دىنىغا كۈچلۈك تەرىپدار بولغان كېيىنكى چىن خانلىقى ۱۱۱۱-يىلىنىڭ خانى ياۋشىيىن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە خان بولغان. مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى كوماراجىۋانى تەكلىپ قىلىپ شىئەنگە ئېلىپ كەلگەن ۋە ئۇنى دۆلەتنىڭ پىرى ئۇستازى دەپ جاكارلىغان. ياۋشىيىننىڭ يارىتىپ بەرگەن كەڭ ئىمكانىيىتىدىن پايدىلانغان كوماراجىۋا شىئەندىكى مەشھۇر بۇددا ئىبادەتخانىلىرىنىڭ بىرىدە ۱۱۱۱-شاگىرتقا بۇددا نەقىدىلىرىدىن دەرس بەرگەن. ياۋشىيىن دائىم ئىبادەتخانىغا بېرىپ ئۇنىڭ دەرسىنى ئاڭلىغان. كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىن بىرقانچىسى دائىشمەن نەۋلىيا دېگەن نامغا ئىگە بولغان. كوماراجىۋا شىئەندە بۇددا نەقىدىلىرىدىن دەرس ئۆتكەندىن تاشقىرى بۇددا نامىلاردىن ۱۱۱۱-جىلىدلىق پارچە كىتابنى قەدىمكى ھىندى تىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. بۇنىڭدىن باشقا بەدىئىيلىكى ناھايىتى كۈچلۈك بولغان بۇددا رىۋايەتلىرىدىن ناھايىتى نۇرغۇن نەسەرلەرنى قەدىمكى ھىندى تىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. ئۇنىڭ قولىدىن چىققان تەرجىمە نەسەرلەرنىڭ تىلى بەكمۇ راۋان مەزمۇنى چوڭقۇر بولسىمۇ چۈشىنىشلىك بولغان. كوماراجىۋانىڭ دىن پەلسەپە نەدەبىيات ساھەسىدىكى پائالىيىتى جۇڭگو بۇددىزىم پەلسەپىسىنىڭ ۋە نەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا ناھايىتى كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسوپ داڭلىق تەرجىمان تالانتلىق شائىر دېگەن نامغا ئىگە بولغان. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا قەدىمكى چاغدىن تارتىپ ۱۱۱۱-ئەسىرگىچە ئۇلۇغ ساياھەتچى ماگېلان غەرب بىلەن شەرق ۋە شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى دېڭىز ئوكيان يولىنى ئاچقۇچى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى ئاتالمىش يىپەك يولى يالغۇزلا غەرب بىلەن شەرق ئەللىرى ئارا سودا تارقىلىق ئىقتىساد ئالماشتۇرۇش يولى بولۇپلا قالماستىن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش تارقىلىق شەرق ئەللىرى بىلەن غەرب ئەللىرىنىڭ قەدىمكى نەنئەنىۋى مىللى مەدەنىيىتى ئاساسىدا شانلىق يۈكسەك مەدەنىيەت يارىتىشىدا ئالتۇن كۆۋرۈكلۈك رول ئوينىغان. بولۇپمۇ بۇ ئۇلۇغ تارىخىي مۇجىزىدە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى ئاساسىي ئۆگىتىش ۋە تونۇشتۇرۇش جەھەتتە رولىنى ئوينىغان.

ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى ئۆز تارىخىنىڭ ئۇزاق داۋام قىلغان قەدىمكى باسقۇچلىرىدا ئىران ئەھمەتلەر سۇلالىسى مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇنقى چاغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. گىرىك باكتىرىيە پادىشاھلىقى مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇنقى چاغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. ياۋچىلار دۆلىتى بولغان توخارىستان مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇنقى چاغىچە ھۆكۈم سۈرگەن.

كوشات ئېمپىرىيىسى مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ۱۱۱۱ ئاق ھون ئېمپىرىيىسى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ۱۱۱۱ قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ قەدىمكى چاغدىكى شانلىق مەدەنىيىتىنى يارىتىشىدا قاتناشقان بولسا ۱۱۱۱ تۈرك خانلىقى دەۋرىدىكى ۱۱۱۱ ناھايىتى يۈكسەك مەدەنىيەتنى ياراتقۇچىلار قاتارىدىن ئۈستۈن ئورۇن ئالغان ئىدى ۱۱۱۱